

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

Příčiny a dopady nezávislosti Černé Hory 2006

Adam Blažej

Datum předložení práce: 8. leden 2007
Vedoucí práce: PhDr. Marek Pečenka

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze, dne 5. ledna 2007

1. Úvod.....	2
2. Černohorský národní program a jeho vztah k nezávislosti.....	4
2.1 Jazyk, víra a kulturně-historické povědomí Černohorců.....	5
2.2 Specifikum černohorské kolektivní identity.....	7
3. Politický vývoj Černé Hory na cestě k nezávislosti.....	9
3.1 Rozpad Jugoslávie, vznik SRJ a srbský nacionalismus v Černé Hoře.....	9
3.2 Roztržka.....	12
3.3 Od roztržky k pádu Miloševiče.....	15
3.4 Bělehradská smlouva a vznik státní unie Srbsko a Černá Hora.....	19
4. Referendum o nezávislosti v roce 2006.....	23
4.1 Role EU.....	23
4.2 Černohorská společnost a její postoj k nezávislosti.....	25
4.3 Výsledky referenda.....	26
5. Důsledky nezávislosti pro Černou Horu.....	28
5.1 Etnická rovina.....	28
5.2 Stav demokracie.....	32
5.3 Rovina euroatlantické integrace.....	33
5.4 Ekonomická rovina.....	36
6. Geopolitické dopady nezávislosti Černé Hory.....	39
6.1 Důsledky pro Srbsko a srbsko-černohorské vztahy.....	39
6.2 Dopad na vztahy s okolními státy.....	41
7. Závěr.....	44
8. Zusammenfassung.....	46
9. Seznam pramenů a literatury.....	47

1. ÚVOD

Téma mé bakalářské práce bude malá balkánská země Černá Hora, jež po téměř devadesáti letech dospěla k nezávislosti a stala se 45. evropským státem a 192. státem zastoupeným v OSN. Je jisté, že nezávislost Černé Hory nebude hýbat celosvětovým děním, což vyplývá již z její velikosti. Myslím si však, že v evropském a zvláště pak balkánském kontextu jde o událost důležitou, událost, která může do budoucna ovlivnit vývoj celého balkánského regionu. Samotnou skutečnost, že po čtrnácti letech v našem bezprostředním sousedství vznikl nový stát, považuji za dostatečně významnou na to, aby se nezávislost Černé Hory mohla stát tématem mé bakalářské práce.

Pokud budu chtít zkoumat téma nezávislosti Černé Hory, vyvstávají dvě základní otázky, které v mé práci budu podrobně rozebírat. První otázka zní, co bylo příčinou toho, že se malá, pouze šestisettisícová Černá Hora chtěla osamostatnit. Jde o završení černohorského národně-emancipačního procesu, nebo spíše pouze důsledek turbulentních politických událostí, jež zasáhly západobalkánský region po konci studené války? Jinak řečeno: byly snahy o nezávislost hnány černohorským nacionalismem, nebo píše pragmatickými politiky, kteří specifickou černohorskou identitu využili ke svým vlastním cílům?

Druhou zásadní otázkou, kterou jsem si položil, je, jaké bude mít osamostatnění důsledky. Můžeme očekávat, že se Černá Hora stane „druhým Kosovem“, tedy srbskou „odpadlickou“ provincií, která bude zdrojem organizovaného zločinu, chudoby a etnicky motivovaného násilí, nebo může naopak nezávislost Černé Hory v něčem své okolí pozitivně ovlivnit?

Svou práci rozdělím do pěti kapitol. V prvních dvou zhodnotím oba základní přístupy k příčinám černohorské nezávislosti (národně-emancipační proces nebo konflikt elit?). Třetí kapitola bude pojednávat o průběhu referenda z r. 2006, které podle mého názoru velice názorně ilustruje příčiny i důsledky nezávislosti a ukazuje na její hlavní rozpory. V posledních dvou kapitolách provedu analýzu důsledků osamostatnění Černé Hory pro tuto zemi samotnou i pro celý region a zhodnotím přínosy i rizika, které nezávislost znamená.

Černá Hora není zemí, o které by se v odborných kruzích příliš často psalo. V tomto ohledu leží ve stínu sousední Bosny a Hercegoviny a rovněž Kosova. Odborných publikací a monografií, kterých jsem měl k dispozici, proto příliš mnoho nebylo. V roce 2003 vyšly dva obsáhlé sborníky (Bieber 2003 a Becker 2003), které se mým tématem

přímo zabývaly a které tvořily základní podklad pro mou práci. Dále vyšlo několik sborníků, ve kterých bylo téma Černé Hory probíráno jako jedna kapitola (např. Lyon 2004; Noutcheva 2004; Oschlies 1999). Z časopiseckých vydání jsem nejvíce používal německé Südosteuropa Mitteilungen, které Černé Hoře věnovaly celá svá dvě čísla (3/2003, 4/2004).

Největší podíl zdrojů mé práce jsou analýzy mezinárodních institutů a jiných organizací, které se dění v Černé Hoře pravidelně věnují. Nejobsáhlejší práce (cca 30 stran) publikují ICG (International Crisis Group) a ESI (European Stability Initiative). Jsou to analýzy zpracováváné na vědecké úrovni i s poznámkovým aparátem. Analýzy ICG se mi zdají mírně tendenční – protisrbské.

Kratší (3-6 stran), ale častěji vydávané jsou analýzy IWPR (Institute for War and Peace Reporting), BIRN (Balkan Investigative Reporting Network), TOL (Transition Online) a DW (Deutsche Welle). Nejde přímo o vědecké práce, ale o žurnalistiku. Podle mého názoru však velmi zasvěcenou. Tam, kde analytické práce chyběly, jsem jako zdroj informací nejvíce používal zprávy CSEES (Centre for South East European Studies), které přebírá, shromažďuje, překládá do angličtiny a zčásti také upravuje velké množství zpráv balkánských médií a tiskových agentur (B92, Vijesti, Beta, MakFax, Mina, SETimes, Tanjug ad.).

2. ČERNOHORSKÝ NÁRODNÍ PROGRAM A JEHO VZTAH K NEZÁVISLOSTI

V této a příští kapitole chci doložit svou tezi, že černohorský národ v moderním smyslu slova vznikl teprve z politické a ekonomické reality Černé Hory 90. let 20. století a že kulturní a historické vlivy hrály v tomto procesu jen podružnou úlohu. Jinak řečeno, význam černohorské národní koncepce pro osamostatnění je celkově malý. Dospívání Černohorců ve svébytný národ je spíše důsledkem snah o nezávislost než naopak. Nechci však v žádném případě popírat samotnou existenci černohorského národa, jako to dělají srbsští nacionalističtí autoři.¹ Příslušnost k určitému národu si každý vybírá sám podle svých vlastních kritérií a není ji možno někomu shora určovat.

Téma národní identity je pro mou práci důležité v tom ohledu, že je velmi úzce spjata s politickou identifikací obyvatel Černé Hory. Tato politická identifikace je totiž odvozena především od vztahu k Srbsku a postoje k nezávislosti. Pokud to zjednoduším, stoupenci černohorské nezávislosti jsou zároveň přívrženci černohorské národní identity a naopak zastánci srbské identity jsou přívrženci zachování společného státního svazku se Srbskem.

Základní problém, kterého je nynější osamostatnění Černé Hory přímým důsledkem, vyplývá ze skutečnosti, že se v souvislosti s rozpadem Jugoslávie a následnou válkou střetly obě základní koncepce vytváření novodobého černohorského národa. První koncepce vychází z předpokladu, že Černohorci jsou etničtí Srbové. Druhá naopak tvrdí, že se černohorská národní identita stala z původně lokální srbské identity identitou svébytného slovanského národa Černohorců. Hranice mezi těmito dvěma koncepcemi je však velmi tenká a objevuje se v mnoha variacích.²

Koncepce svébytného černohorského národa v žádném případě není nová – existuje už od druhé poloviny 19. století. Až do 90. let však byla pouze marginální a byla do značné míry pouze výsadou černohorských intelektuálů. Teprve v 90. letech se však stala převažující a identifikovala se s ní zhruba polovina černohorského obyvatelstva. Důvodem jejího úspěchu byla především schopnost nabídnout černohorskému

¹ Srov. *Serb Land of Montenegro. History of Montenegro as it is*. Online in Internet: <www.njegos.org>

² Šístek, František: *Od kmenového svazu k postmodernímu společenství. Vývoj moderní černohorské státnosti a identity*. Diskusní materiál k 11. Seminári východoevropských dějin. Národní knihovna ČR, 6. května 2004. Online in Internet: <http://www.nkp.cz/seminar/srbsko_cer.htm>

obyvatelstvu možnost odpoutání od Miloševićova mezinárodně izolovaného režimu a také zbavení se některých nekonfliktně neřešitelných problémů srbského státu.³

2.1 Jazyk, víra a kulturně-historické povědomí Černohorců

Podle německého profesora Sundhaussena existují v jihovýchodní Evropě tři základní stavební kameny každého samostatného národa. Jsou to jazyk, víra a společné kulturně-historické povědomí.⁴ Černohorce a Srby dělí pouze ono specifické kulturně-historické povědomí. U obou ostatních stavebních kamenů černohorského národa probíhá odluka od srbského až jako následek politického vývoje s cílem zpětně dokázat černohorskou svébytnost.⁵

Oficiálním jazykem Černé Hory je srbština s jekavským dialektem. Černohorská srbština se od oficiální srbštiny liší pouze nepatrně, přesto v Černé Hoře dochází k pokusům o odluku i v této oblasti. V roce 1993 vydali „nacionalističtí“ lingvisté okolo kulturních organizací Matice černohorské a PEN-centra publikaci „Černohorský jazyk“, kterou měl být položen základ pro pozdější normalizování národního černohorského jazyka. Motivy tohoto činu byly spíše politické a sami autoři otevřeně přiznávali, že při utváření černohorštiny hrály roli i jiné než jazykové skutečnosti.⁶

Podobně jako v případě sporu mezi srbskými a chorvatskými jazykovědci má tento i tento spor za následek umělé vytváření „původních“ černohorských slov, jež mají odlišnosti mezi oběma jazyky zvýraznit. Nezávislí jazykovědci se však shodují na tom, že je standardizace černohorštiny nesmyslná a z lingvistického hlediska nemá žádné opodstatnění, neboť jazyk Černohorců a Srbů nevykazuje žádné zásadní strukturální

³ Gallagher, Tom: *Identity in Flux, Destination Uncertain: Montenegro During and After the Yugoslav Wars*. International Journal of Politics, Culture and Society, roč. 17, č. 1, s. 54; Pelikán, Jan: Šestnáct poznámek k srbsko-černohorským vztahům v 19., 20. a 21. století. Diskusní materiál k 11. Seminári východoevropských dějin. Národní knihovna ČR, 6. května 2004. Online in Internet: http://www.nkp.cz/seminar/srbsko_cer.htm

⁴ Sundhaussen, Holm: *Nation und Nationalstaat auf dem Balkan. Konzepte und Konsequenzen im 19. und 20. Jh.* In: Elvert, Jürgen (Hg.): *Der Balkan. Eine europäische Krisenregion in Geschichte und Gegenwart*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1997, s. 79-84

⁵ Caspersen, Nina: *Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict*. Southeast European Politics. November 2003, roč. 4, č. 2-3, s. 116-117

⁶ Cross, Sharyl, Komnenich, Pauline: *Ethnonational Identity, Security and Implosion od Yugoslavia: The Case of Montenegro and the Relation with Serbia*. Nationalities Papers. 2005, roč. 33, č. 1, s. 18-19

odlišnosti.⁷ Navzdory nynější společenské rozpolcenosti a neustále se opakujícím pokusům učinit z jazyka nástroj společenské mobilizace však otázka černohorského jazyka pro velkou část slavofonně-pravoslavného obyvatelstva nemá při tvorbě národního sebeurčení velký význam.⁸

Zřetelněji než v otázce jazyka se konflikt mezi dvěma národními koncepcemi ukázal v oblasti náboženství. Stejně jako jazyk bývá také nezávislá církev hlavním symbolem svébytné národnosti. 31. listopadu 1993 se uskutečnila volba metropolitou obnovené Černohorské pravoslavné církve (CPC), jejíž autokefálnost byla výslovně deklarována.⁹ Mezi obyvateli Černé Hory však tato událost vzbudila spíše rozpaky a rovněž tehdejší politické špičky se od ní distancovaly.¹⁰

Od této doby až o dneška vedle sebe v Černé Hoře působí dvě paralelní pravoslavné církve, jež se k sobě navzájem chovají poměrně nepřátelsky.¹¹ Černohorské vedení začalo existenci CPC účelově využívat až v době, kdy mezi Srbskem a Černou Horou došlo k roztržce. Že je CPC do značné míry umělý výtvor černohorských nacionalistů, který nevznikl z vůle širokých vrstev obyvatelstva, nýbrž především z politických důvodů, dokládá i dodnes rozpačitý postoj pravoslavného obyvatelstva ve vztahu k CPC. Mnoho Černohorců ji dosud nepřijalo za svou a její konkurent, Srbská pravoslavná církev, požívá mezi obyvatelstvem řádově větší důvěry.¹²

Kulturně-historické povědomí se stalo jakýmsi pilířem černohorského národního programu. Odlišné historicko-kulturní povědomí Černohorců a Srbů je dáno především dějinnými okolnostmi, které způsobily, že po většinu dějin žily oba tyto národy

⁷ Miedlig, Hans-Michael: *Einheit in Gespaltenheit? Eine kritische Betrachtung zum Selbstverständnis der Montenegriener in der Krise*. Südosteuropa Mitteilungen. 2005, roč. 45, č. 6, s. 52

⁸ Miedlig, Hans-Michael: *Zur Frage der Ethnizität und Identität der Montenegriener in Geschichte und Gegenwart*. Zeitschrift für Balkanologie. 2006, roč. 42, č. 1-2, s. 150

⁹ Šlo de facto o obnovení CPC, která byla zrušena v roce 1920 poté, co byla Černá Hora inkorporována do nově vzniklého království SHS. Srov. Oschlies, Wolf: *Montenegro: „Modell balkanischen Lebens?“ Zur jüngsten Eskalation des Konflikts Belgrad – Podgorica*. Köln: BIOst, 2000, s. 19-22

¹⁰ Miedlig: *Zur Frage der Ethnizität und Identität*, s. 153

¹¹ Tadić, Milka: *Montenegro's Church Feud*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report No. 106, 11 January 2000

¹² SPC je v Černé Hoře dokonce s velkým náskokem nejdůvěryhodnější institucí vůbec a její hlavní představitel, metropolita Amfilohije Radović, se pravidelně umísťuje mezi třemi nejdůvěryhodnějšími politiky a veřejnými osobami v celé Černé Hoře. Srov. CEDEM: *Public Opinion in Montenegro*. May 2005-April 2006. Podgorica: Annual Report N° 2, June 2006, s. 23-24

odděleně. Černohorci i Srbové si tak vytvořili odlišnou tradici vlastní státnosti, jinak se v povědomí lidí podepsala turecká nadvláda, jinak fungovalo i uspořádání společnosti atd. V 19. století však byly tyto rozdílnosti překryty srbským národním programem, se kterým se identifikovala většina černohorské populace. Černohorci se dokonce měli sklon považovat za nejlepší a nejstatečnější ze všech Srbů¹³.

2.2 Specifikum černohorské kolektivní identity

Specifikem kolektivní identity Černohorců je skutečnost, že slovo národ či etnikum pro ni nemá vždy prvořadý význam. V Černé Hoře dodnes přetrvávají zbytky kmenových struktur, které na národnostní mobilizaci reagují jen slabě. Lokální příslušnost a příslušnost k rodu je mnohým Černohorcům přednější než příslušnost k národu.¹⁴ Prvky etnonacionalismu jsou v černohorské národní koncepci daleko méně časté, než je tomu v případě koncepce srbské.

Důkazů této skutečnosti je mnoho. Nejlépe to však dokládá fakt, že se Černá Hora jako jediná republika bývalé Jugoslávie ubránila národnostnímu konfliktu a etnické mobilizaci společnosti. Dále je to například vnímání Liberální strany (LSCG) ze strany obyvatelstva. LSCG je na černohorské politické scéně jediná strana, která kontinuálně od roku 1990 důsledně prosazuje černohorský národní program. Volební preference LSCG se však již léta pohybují na hranici volitelnosti a celkově je tato strana v černohorské společnosti marginální.

Chybějící etnonacionalismus v černohorském národním programu přispěl k tomu, že mohl rozpad společného černohorsko-srbského státu mohl proběhnout poklidnou cestou bez použití násilí. Svou pozitivní roli sehrálo i to, že černohorský národní program není příslušníky srbského národa vnímán jako vyhraněně konfrontační. Na rozdíl od jejich přístupu ke konfliktům v Chorvatsku, v Bosně a Hercegovině či v Kosovu chybí negativní historické zkušenosti a podmíněná obava o osud zdejšího srbského etnika.¹⁵

¹³ Pavlović, Srđa: *Literature, Social Poetics, and Identity Construction in Montenegro*. International Journal of Politics, Culture and Society. 2003, roč. 17, č. 1, s. 132

¹⁴ Tamtéž, s. 140-144; Gross, Komnenich: *Ethnonational Identity, Security and Implosion od Yugoslavia*, s. 16-18

¹⁵ Pelikán: Šestnáct poznámek k srbsko-černohorským vztahům

Zároveň však vyvstává otázka, jestli se černohorský národní program dokáže vyvarovat nacionalismu i do budoucna. Zároveň s tím, jak černohorské národní uvědomění sílí a společnost se polarizuje, se vytváří i v etnicko-nacionální rovině konfliktní potenciál a význam etnicity v černohorsko-srbském konfliktu proto vzrůstá.¹⁶ Katalyzátorem takového konfliktu jsou podobně vyhrocená politická témata jako je téma nezávislosti.

¹⁶ Caspersen: *Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict*, s. 115

3. POLITICKÝ VÝVOJ ČERNÉ HORY NA CESTĚ K NEZÁVISLOSTI

3.1 Rozpad Jugoslávie, vznik SRJ a srbský nacionalismus v Černé Hoře

Rozhodující vliv na politiku Černé Hory za rozpadu Jugoslávie a pak dále až do druhé poloviny 90. let měla generační obměna v Komunistické straně Černé Hory (SKCG), jež proběhla na začátku roku 1989 pod názvem „antibyrokratická revoluce“. Tato „revoluce“ byla de facto pučem Slobodana Miloševića, který pomocí dobře zorganizovaných masových protestů dosadil do vrcholných funkcí SKCG své stoupence a tím tak na dlouhou dobu zcela ovládl černohorskou politickou scénu. Dosavadní vedení, které mělo proti Miloševićovi výhrady, ale bylo kvůli zoufalé ekonomické situaci odkázáno na srbskou ekonomickou pomoc, odstoupilo a do vedení SKCG se dostal Miloševićovi oddaný Momir Bulatović, který hlásal těsnější přimknutí Černé Hory k Srbsku a vůbec prohloubení centralizace v celé Jugoslávii.¹⁷

Milošević při té příležitosti prohlásil – použil přitom metaforu pronesenou Hitlerem po násilném připojení Rakouska v roce 1938 –, že Srbsko a Černá Hora jsou napříště nerozdělitelné jako „oči na téže hlavě“. Teorie o etnické jednotě Srbů a Černohorců, šířená za časů meziválečné Jugoslávie, od níž však bylo po roce 1945 oficiálně upuštěno, tak znovu nabyla na aktuálnosti.¹⁸

První svobodné volby v prosinci 1990 vyhráli Bulatovićovi projugoslávští „reformní“ komunisté ze SKCG, kteří získali v parlamentu dvoutřetinovou většinu. Takového drtivého vítězství se komunisté nedočkali v žádné jiné jugoslávské republice.¹⁹ Po volbách se SKCG přeměnil na Demokratickou stranu socialistů (DPS). Mělo jít o obdobu Miloševićovy Socialistické strany Srbska (SPS), která by v Černé Hoře vykonávala jeho vůli.

V červnu 1991 Chorvatsko vyhlásilo nezávislost a mezi tamními Srby a Chorvaty vypukly první ozbrojené střety. Černá Hora se v nich zatím angažovala pouze nepřímo – do Jugoslávské lidové armády byli rekrutováni místní vojáci. Černohorské vedení sice slovně Srby podporovalo, mezi lidmi se však žádné válečné nadšení neobjevilo.

¹⁷ Lukić, Reneo: *From Yugoslavia to the Union of Serbia and Montenegro*. In: Ramet, P. Sabrina, Pavlaković Vjeran: *Serbia since 1989*. Seattle: University of Washington, 2005, s. 61

¹⁸ Pirjevec, Jože: *Jugoslávie 1918-1992*, s. 452-453

¹⁹ Goati, Vladimir: *Elections in FRY. From 1990 to 1998. Will of people or electoral manipulation?* Beograd: CeSID, 2001, s. 33-37

V souvislosti s počátkem války došlo mezi srbským a černohorským vedením k prvním rozepřím a Momir Bulatović se nakrátko pokusil vystupovat proti Miloševićově politice.²⁰ Milošović však chování černohorského vedení označil za „zrádčovství“ a pod hrozbou odvolání a masových protestů zakrátko vrátil Bulatoviće ke své původní linii.²¹

Černohorské jednotky se plně zapojily do války až v souvislosti se srbskou ofenzívou v jižní Dalmácii, která před očima mezinárodní veřejnosti vyústila v brutální útok na chorvatský Dubrovnik. Ofenzíva se zvrhla v kořistnickou výpravu, kdy byly černohorskými jednotkami rabovány rozsáhlé oblasti chorvatského vnitrozemí.²²

Koncem roku 1991 Badinterova arbitrážní komise přiřkla republikám SFRJ právo na sebeurčení, podle kterého měla každá republika možnost sama rozhodnout o svém budoucím setrvání v Jugoslávii či o osamostatnění ve stávajících hranicích.²³ 1. března 1992 se tedy konalo referendum (ve stejný den jako v Bosně a Hercegovině), které je však stěží možno označit za demokratické – bylo zorganizováno během jediného týdne.²⁴

Promiloševićovské černohorské vedení se ze všech sil snažilo možnosti osamostatnění zabránit. Hlavní argumentační zbraní zastánců setrvání ve svazku se Srbskem bylo vytvoření iluze, že si v novém státě budou obě republiky sobě rovné. Otázka zněla: „Přejete si, aby suverénní Černá Hora zůstala ve spojení s dalšími Jugoslávskými republikami, které o to budou mít stejný zájem?“ 95,4 % zúčastněných

²⁰ Černohorské vedení se pokusilo stáhnout své vojáky z oblasti bojů a přijalo tzv. Carringtonův mírový plán, podle kterého měla vzniknout taková Jugoslávie, ve které by si všechny její republiky určily míru spolupráce samy.

²¹ Spor o Carringtonův plán byl největší krizí černohorsko-srbských vztahů až do definitivní roztržky v roce 1997. Srov. Bieber, Florian: *Montenegro während der Balkankreige der 90er Jahre*. In: Becker, Jens, Engelberg, Achim (Hg.): *Montenegro im Umbruch. Reportagen und Essays*. Münster: Verlag Westfälisches Dampfboot, 2003, s. 40-42

²² Nesmyslnost akce černohorských vojáků vyplývala navíc ještě ze skutečnosti, že Černá Hora s Chorvatskem neměla (až na malinký poloostrov Prevlaky) žádné územní spory, kterými by bylo možno celou akci ospravedlnit. Srov. Bieber: *Montenegro während der Balkankreige*, s. 41

²³ Badinterova arbitrážní komise byla v roce 1991 založena Radou ministrů EHS za účelem poskytnutí nezávislých odborných právnických posudků Mírové konferenci pro bývalou Jugoslávii. Její hlavní činností bylo přezkoumání právnických aspektů možnosti osamostatnění jednotlivých jugoslávských republik. Byla složena z předsedů ústavních soudců Francie, Španělska, Německa, Itálie a Belgie.

²⁴ Andrijašević, Živko M., Rastoder, Šerbo: *The History of Montenegro: from ancient times to 2003*. Podgorica: CIGG, 2006. s. 261

na tuto otázku odpovědělo pozitivně, volební účast byla relativně slabá, 66,04 %. Černá Hora tak jako jediná z jugoslávských republik zůstala ve společném státě se Srbskem, 27. dubna 1992 tak vznikla v pořadí už třetí Jugoslávie – Svazová republika Jugoslávie (SRJ). Na první pohled byla zřejmá ohromná disproporcionalita obou federálních částí. Černá Hora měla 6,4krát menší územní rozlohu, 15,9krát méně obyvatel a dokonce 17,9krát nižší hrubý domácí produkt.²⁵

Pro budoucí soužití obou konstitutivních částí federace sehrály v roce 1992 důležitou roli dva faktory. Prvním byla nová ústava Černé Hory z listopadu 1992. Reflekovala odstup Černé Hory od srbského vedení zejména tím, že na rozdíl od srbské neobsahovala nacionalistické prvky, garantovala (alespoň po formální stránce) standardní práva menšinám, omezovala pravomoci prezidenta a celkově byla výrazně liberálnější. Zároveň s ústavami obou entit vznikla i federální ústava, jež oscilovala mezi federativními a konfederativními prvky.²⁶ Ústava garantovala suverenitu oběma republikám (ovšem bez práva vystoupit z federace, jak tomu bylo v ústavě socialistické Jugoslávie), ale současně stejnou suverenitu přiřkla i federaci. Marginalizaci Černé Hory uvnitř federace mělo být zabráněno vytvořením dvoukomorového federálního parlamentu, přičemž jedna komora by byla volena podle proporčního systému a druhá na principu početní rovnosti obou republik.²⁷

Druhý faktor, který do budoucna ovlivnil černo-horsko-srbské vztahy, byly prezidentské volby (leden 1993), v nichž se volil jak prezident obou republik, tak prezident SRJ. V Černé Hoře s přehledem zvítězil kandidát DPS Momir Bulatović.²⁸ Ve

²⁵ Referendum se rozhodla bojkotovat část opozičních stran a z velké většiny i zástupci národnostních menšin. Srov. Andrijašević, Rastoder: *The History of Montenegro*, s. 262

²⁶ Ústava Republiky Černá Hora. 12.10.1992 platí dodnes (Po vyhlášení nezávislosti v roce 2006 je v současné době připravována ústava nová, která by měla být schválena na jaře-v létě 2007). Srov. Oschlies, Wolf: *Desintegration der Bundesrepublik Jugoslawien*. In: Gustenau, Gustav E. (Hrsg): *Konfliktentwicklung auf dem südlichen Balkan*. Wien: LVAk, 1999, s. 23

²⁷ Noutcheva, Bergama, Huysseune, Michel: *Serbia and Montenegro*. In: Coppieters, Bruno a kol.: *Europeanisation and Conflict Resolution. Case Studies from the European Periphery*. Gent: Academia Press, 2004, s. 118-119

²⁸ Bulatović, který se před nedávnem pokusil prosazovat vlastní na Srbsku nezávislou politiku (Carringtonův plán) začal ztrácet podporu Miloševiće, který si jako svého „kandidáta“ vybral Branko Kostiće. Kostić používal silnou nacionalistickou rétoriku a byl i jinak podporován nacionalisty ze Srbska, např. obhajoval bezpodmínečnou podporu Srbsku ve válce v Bosně. V prvním i druhém kole však Bulatović s náskokem Kostiće porazil. Srov. Bieber, Florian: *Montenegrin politics since the*

volbách na prezidenta SRJ navíc vládnoucí DPS podporovala proreformního socialistu Milana Paniće proti Slobodanu Miloševićovi. Prezidentské volby tak potvrdily fakt, že moc srbského vládnoucího režimu narazila v Černé Hoře na své limity.²⁹ Druhé kolo černohorských prezidentských voleb navíc předznamenalo počátek štěpení v samotné DPS, kdy se postupně začala vytvářet prosrbská (unionistická) a proti ní protimiloševićovská (černohorská) frakce.

Hrozící roztržka byla protentokrát zažehnána změnou Miloševićovy politiky. Srbský vůdce se ze dne na den stal mírotvorem a podpořil Vance-Owenův plán pro mír v Bosně a Hercegovině. Vedení navíc přikročilo k určitým, byť kosmetickým, ekonomickým reformám, které pomohly alespoň zastavit hyperinflaci a stabilizovat dinár. Po podepsání Daytonské dohody také načas skončily i mezinárodní sankce, jež tvořily jeden ze zásadních sporných bodů vzájemných vztahů. Všechny tyto změny měly na oficiální černohorsko-srbské vztahy pozitivní dopad, a proto v letech 1993-1997 zůstávaly na relativně dobré úrovni. Určité spory vyvstávaly především z kritiky srbské dominance v rámci federace, na něž černohorské vedení později neustále upozorňovalo.³⁰

3.2 Roztržka

Definitivní roztržku mezi oběma federálními republikami předznamenal spor uvnitř DPS. Katalyzátorem byly masové protivládní demonstrace, které probíhaly v Srbsku na protest proti zfalšovaným komunálním volbám. Část DPS pod vedením premiéra Mila Đukanoviće³¹ se rozhodla srbskou opozici opatrně podpořit (odmítala např. cenzurovat zpravodajství o protestech), druhá část, jejíž hlavním představitelem byl Momir Bulatović, zachovávala věrnost srbskému vládnoucímu režimu.³²

disintegration of Yugoslavia. In: Bieber, Florian (Hg.): *Montenegro in Transition. Problems of Identity and Statehood*. Baden-Baden: Namos, 2003, s. 22-23

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Bieber: *Montenegro während der Balkankreige*, s. 43-44

³¹ Đukanović je bezpochyby nejvýraznější postavou černohorské politické scény od rozpadu Jugoslávie. Mezi lety 1991 a 1998 zastával funkci černohorského premiéra, od r. 1998 do r. 2002 byl prezidentem a konečně v období 2002- září 2006 opět premiérem. Po vyhraných volbách v roce 2006 odstoupil, údajně kvůli únavě z politiky.

³² PER: *Yugoslavia at the Crossroads*. Belgrade: 15 December 2001, s. 13

Konfrontace vyústila v odvolání Đukanoviće z postu místopředsedy DPS, premiérský post se mu však podařilo udržet. V politice černohorského premiéra rozpoznal své ohrožení i sám Milošević. Đukanović ho označil za politika s překonanými politickými názory. Milošević se v červenci 1997 stal prezidentem SRJ a začal podporovat změny ústavy, které by posílily moc svazových orgánů a část pravomocí odebraly republikám. Đukanović a jeho stoupenci se proti tomu striktně postavili a tím se konflikt pomalu začal přenášet z roviny osobního politického sporu na úroveň konfliktu obou republik.³³

Rozhodnutí přišlo na podzim 1997, kdy se v Černé Hoře konaly prezidentské volby. Đukanović a Bulatović, oba kandidáti DPS, se v nich postavili proti sobě. Bulatović, jenž požíval silné Miloševićovy podpory, se prezentoval jako kandidát statu quo, Đukanović naopak jako stoupenec politických a ekonomických reforem. Volby nakonec vyhrál o cca 5.000 hlasů Đukanović (50,79% hlasů v druhém kole).³⁴

Roztržka pokračovala definitivním rozštěpením DPS. Đukanović a jeho sympatizanti získali ve straně většinu a Bulatović musel stranické řady opustit. V březnu 1998 si založil vlastní stranu, Socialistickou lidovou stranu (SNP), která se stala Miloševićovým exponentem. Její hlavní program spočíval v tezi, že Đukanović a jeho spojenci zradili spolčením se Západem srbský národ, a že černohorské hospodářské zájmy jsou nejlépe zabezpečeny v rámci SRJ.³⁵ Miloševićův vliv v Černé Hoře však tímto skončil, protože Bulatović se SNP nikdy ztracené pozice zpět nezískal.

Velkou ránu srbsko-černohorským vztahům zasadila nátlaková politika Miloševiče, který se pokusil vyřadit černohorské zástupce z federálních orgánů a hrozil ekonomickou blokádou. Reakce černohorského vedení byla logická, co nejrychlejší a nejúplnější distancování od Bělehradu na federální i mezinárodní úrovni. Nabídnuté šance se chopily USA a EU, které v osobě M. Đukanoviće a všeobecně v Černé Hoře našly silného spojence v boji proti Miloševićovu režimu, pomocí kterého bylo možno tento režim oslabovat.³⁶

³³ Lukić: *From Yugoslavia to the Union of Serbia and Montenegro*, s. 67-68

³⁴ Goati: *Elections in FRY*, s. 218

³⁵ ESI: *Autonomy, Dependency, Security: The Montenegrin Dilemma*. Podgorica and Berlin: ESI Report, 4 August 2000, s. 6-7

³⁶ Lyon, Philip: *Montenegro and Serbia*. In: Bahcheli, Tozun; Hartmann, Barry; Srebrnik, Henry: *De Facto States: The Quest for Sovereignty*. London and New York: Routledge, 2004, s. 58

Jak však mohla malá Černá Hora odolávat srbskému tlaku a úspěšně hájit svoji politiku nezávislou na Bělehradu? Odpovědí může být již zmíněná mezinárodní finanční a politická podpora, ale snad ještě více působil faktor vnitřního uspořádání SRJ. Đukanović se totiž ve svém sporu s Miloševićem mohl opřít o vyvinuté institucionální struktury, kterými Černá Hora disponovala, a které jí byly ústavně garantovány. Dominantní postavení DPS na černoohorské politické scéně, které tato strana zdělila po svém komunistickém předchůdci, mu navíc umožňovalo odolávat i tlaku vnitřní opozice.³⁷

Černoohorsko-srbská roztržka měla zásadní negativní dopad na budoucí vzájemné vztahy a bez nadsázky odstartovala černoohorskou cestu k nezávislosti. Nic na tom nezměnila ani to, že se o tři roky později v Srbsku změnil režim a země se Miloševiče, hlavního konstruktéra roztržky, zbavila a s ním i dlouholeté mezinárodní izolace.

Příčiny roztržky byly především politického rázu a národnostní téma v ní nehrálo prakticky žádnou roli. Rozhodující vliv měl střet srbských a černoohorských elit. Đukanović měl oporu především ve svém stranickém aparátu, ne v černoohorském veřejném mínění. To bylo k otázce poměru k Srbsku tehdy ještě nevyhraněné.³⁸ Kdyby Slobodan Milošević nepraktikoval tak agresivní a do mezinárodní izolace ženoucí politiku, k roztržce by pravděpodobně vůbec nedošlo. Pokud totiž černoohorské vedení nechtělo nést negativní důsledky Miloševičovy politiky, mělo pouze jediný instrument, kterým se od ní mohlo distancovat, a to co největší rozvolnění federace. Žádnou jinou alternativou tenkrát nedisponovalo.

Nezanedbatelnou roli v černoohorsko-srbské roztržce sehrály také podnikatelské aktivity černoohorských elit v čele s Đukanovićem. Ten se zapojil do rozsáhlého a velice výnosného podniku s pašováním cigaret, který organizovala tabáková firma Montenegro Tabacco Transit (MTT). MTT získala od státu monopol na obchod s cigaretami a její výnosy se pohybovaly v řádech stamiliónů dolarů. Odhaduje se, že si Đukanović tímto způsobem přišel na desítky miliónů dolarů (nikdy mu však nebylo nic dokázáno). Tím, že se rozešel s Bělehradem, se zároveň zbavil srbských pašeráckých skupin, které MTT silně konkurovaly a připravovaly ji o výnosy.³⁹

³⁷ ESI: *Autonomy, Dependency, Security*, s. 3

³⁸ Caspersen: *Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict*, s. 108

³⁹ Mappes-Niedieck, Norbert: *Mafia in Montenegro*. In: Becker, Engelberg: *Montenegro im Umbruch*, s. 92-94

Vztah Mila Đukanoviće, hlavního iniciátora roztržky, k černohorské národní identitě, kterou od této chvíle začal ve svůj prospěch využívat, byl zcela pragmatický. Lze uvěřit, že člověk, který ještě v polovině 90. let hlásal nedělitelnost srbského národa a potlačoval černohorské nacionalisty, několik měsíců poté přijme západní hodnoty a stane se hrdým Černohorcem?⁴⁰

Đukanović byl a je excelentní technolog moci a ve svůj prospěch dokázal velmi zručně ovlivňovat černohorské veřejné mínění, které se mu postupně podařilo získat na svou stranu. Cena za to, že se mu podařilo svou politiku uhájit, však byla vysoká. V černohorské společnosti začalo docházet k dalekosáhlé polarizaci, se kterou se bude tato země vyrovnávat ještě mnoho let.

Nejen že by s největší pravděpodobností nebylo roztržky bez Miloševiče, ale podle mého názoru by bez něj nebylo ani dnešní černohorské samostatnosti, která je přímým důsledkem událostí z roku 1997. Politický a kulturní proces osamostatňování Černé Hory od Srbska, který roztržkou začal, se už později nedal zastavit, což nejlépe dokumentovala neúspěšná snaha EU položit společné soužití Černé Hory a Srbska na nový základ Bělehradskou smlouvou v roce 2002.

3.3 Od roztržky k pádu Miloševiče

Doba od roztržky až po pád Miloševičova režimu, jejímž ústředním bodem byla válka v Kosovu, byla z hlediska černohorsko-srbských vztahů poznamenána silným napětím. Nátlaková politika na Podgoricu, kterou Milošević v této době prováděl, měla přinutit odbojné černohorské vedení k poslušnosti. Ve svém důsledku však měla zcela opačný efekt – Đukanović a spol. se pouze utvrdili ve své separatistické politice.⁴¹

Příležitost ke svržení Đukanoviće a jeho odbojné DPS se naskytla hned v květnu 1998, kdy se konaly předčasné parlamentní volby, jež způsobil rozpad DPS. Pokud jde o volební témata, šlo de facto o pokračování proběhlých prezidentských voleb. Đukanović narychlo zformoval koalici „Za lepší život“ (*Da živimo bolje*), která si stanovila ambiciózní program demokratizace a ekonomických reforem, nicméně jako hlavní volební téma dominoval vztah k srbskému režimu.⁴²

⁴⁰ Lukić: *From Yugoslavia to the Union of Serbia and Montenegro*, s. 65-66

⁴¹ Caspersen: *Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict*, s. 108-110

⁴² Do koalice vstoupily ještě Lidová strana Černé Hory a dvě menší albánské strany. Srbským xenofobiím režimem a Bulatovićovou SNP byl proto Đukanović označován za „Turka“, což mělo také souvislost

Volby vyhrála přesvědčivě koalice pod vedením DPS, když získala absolutní většinu křesel v parlamentu, SNP sice končila druhá, ale jinak celkově propadla.⁴³ Výsledky ukázaly na rostoucí polarizaci černohorské politické scény, která se ustálila podle jediného hlavního kritéria, totiž vztahu k srbskému sousedovi resp. otázce nezávislosti.

Vztahy mezi oběma federálními subjekty se dostaly na bod mrazu. Rizikovým faktorem se pro Černou Horu ukázala být především přítomnost Jugoslávské armády, kterou Miloševićův režim hodlal používat k prosazení svých cílů. Na mezinárodní scéně i v samotné Černé Hoře začaly vzrůstat obavy, že silné pnutí mezi oběma republikami může přerůst v ozbrojený konflikt. Koncem roku 1998 a začátkem roku 1999 se otevřeně hovořilo o vojenském puči, který byl organizován z Bělehradu.⁴⁴ Milošević takto Podgorici dokonce několikrát otevřeně vyhrožoval. Důsledky puče by mohly být o to závažnější, že se již tehdy začaly vytvářet paralelní jednotky černohorského ministerstva vnitra. Vojenský konflikt by znamenal katastrofu nejen pro srbsko-černohorské vztahy, ale rovněž pro mezinárodní společenství (s ohledem na strategickou polohu Černé Hory v souvislosti s nastupující kosovskou krizí) a celkovou stabilitu na západním Balkáně.⁴⁵

Kosovská krize poskytla Đukanovićovi a jeho spojencům příležitost posílit své nezávislé postavení na Bělehradu a upevnit své spojení se Západem. Černá Hora se snažila balancovat na tenkém ledě mezi NATO a Bělehradem a prohlásila se za neutrální.⁴⁶

Ačkoliv Černá Hora neměla žádný podíl na tom, co se dělo v Kosovu, měly na ni válečné události v této jihosrbské provincii významný dopad. V první řadě to byl příliv uprchlíků (nejvíce albánských, z části i srbských a romských), který ke konci války

prudce se zintenzivujícím konfliktem v Kosovu, jež provázel černohorské parlamentní volby. Srov. Lyon: *Montenegro and Serbia*, s. 59

⁴³ DŽB: 49,5% všech hlasů a 53,8% křesel; SNP: 36,1% všech hlasů a 37,2% křesel. Srov. Goati, Vladimir: *Elections in FRY*, s. 166-168

⁴⁴ Oschlies: *Montenegro: „Modell balkanischen Lebens?“, s. 11-13; Ivankvić, Željko: *Creeping Coup in Montenegro*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 24, 23 April 1999*

⁴⁵ ICG: *Montenegro: In the Shadow of Volcano*. Podgorica/Washington/Brussels: Balkans Report N° 89, 21 March 2000, s. 1

⁴⁶ Darmanović, Srđan: *Dilemmas of a Small Republic*. Journal of Democracy. 2003, roč. 14, č. 1, s. 149-150

v červnu 1999 čítal až 80.000 osob, tedy přes 10% veškerého obyvatelstva Černé Hory. Černá Hora se však s tímto přílivem dokázala relativně úspěšně vypořádat. Na rozdíl od Makedonie, kam albánští uprchlíci rovněž ve velkém množství utíkali, nepůsobili uprchlíci rozkladně na zdejší mezinárodní vztahy. Poměry mezi Černohorci a albánskými uprchlíky byly po celou dobu jejich pobytu v Černé Hoře v rámci možností klidné. Uprchlíci rovněž nezpůsobili žádnou humanitární katastrofu, jelikož se (sice s velkými problémy a pouze díky pomoci mezinárodních humanitárních organizací) vládním úřadům podařilo všem uprchlíkům uspokojit jejich základní životní potřeby.⁴⁷ Černá Hora si tímto na Západě vydobyla dobrou pověst, což velmi vítal prezident Đukanović a jiní stoupenci většího distancování od Srbska.

Druhým dopadem války v Kosovu, který se Černé Hory dotkl, bylo bombardování NATO. Černohorce nálety utvrdily v přesvědčení, že ve svazku se Srbskem již pro Černou Horu neexistuje žádná perspektiva a že je třeba loď jménem Jugoslávie opustit. Jako „odměnu“ za svou neutrální politiku pocítila Černá Hora nálety Severoatlantické aliance v daleko menší míře než Srbsko. Bombardování se zde soustředilo výhradně na vojenské cíle, přičemž civilní cíle a infrastruktura zůstaly v podstatě nedotčeny. V jistém smyslu se černohorskému vedení tyto nálety NATO hodily, jelikož citelně oslabily Jugoslávskou armádu, která do této doby hrála roli prodloužené ruky Miloševiče. Odstup černohorského vedení od srbské politiky v Kosovu se mj. projevil odmítnutím povolání rezervistů do Jugoslávské armády, které žádala federální vláda, a dále zákazem vydaným Jugoslávské armádě používat teritorium Černé Hory jako nástupní místo při tažení do Kosova.⁴⁸

Kosovská krize tedy nevráživost a nedůvěru v černohorsko-srbských vztazích ještě prohloubila. Z obou stran zaznívala různá obvinění z podkopávání fungování společného státu. Bělehrad nemohl spolknout černohorskou „zradu na srbském národu“ a Podgorici vyčítal, že ze sobeckých zájmů obětovala společný stát. Podgorica naopak obviňovala Bělehrad z nesmyslné politiky, která celou zemi žene do naprosté mezinárodní izolace a která Černou Horu nutí distancovat se od Srbska.⁴⁹

Snad nejvýstižněji tehdejší vztah Černé Hory k Srbsku zhodnotil tehdejší vicepremiér Novak Kilibarda, když řekl, že „Černá Hora bude vždy se Srbskem, ale

⁴⁷ Většina Albánců se po válce relativně rychle vrátila do Kosova. Srov. Bieber, Florian: *Montenegro während der Balkankreige*, s. 47

⁴⁸ ESI: *Autonomy, Dependency, Security*, s. 7

⁴⁹ Bieber: *Montenegrin Politics*, s. 33-34

nikdy pod Srbskem“. Měl tím na mysli skutečnost, že Černá Hora sice podporuje existenci společného federálního státu, ale pouze za podmínek rovnosti obou federálních entit. Tehdejší stav soužití ve společném státě podle něj a zbytku černohorského vedení nedával Černé Hoře prostor pro realizaci vlastních ekonomických, politických a kulturních zájmů.⁵⁰

Další významný rozdíl, jež se promítal do vzájemných vztahů byl stav demokracie v obou částech federace. Zatímco kosovská krize ještě zvýraznila autoritářské skony srbského vedení a prohloubila cenzuru v médiích, v Černé Hoře se Đukanović a jím vedená koalice naopak rozhodl pro cestu demokratizace. Někteří Srbové hlasovali nohama a mnoho srbských nezávislých organizací, firem či soukromých osob tak v tomto období přesídlilo ze Srbska do Černé Hory.⁵¹

Rok 1999 byl také přelomový co se týče vnímání černohorsko-srbských vztahů obyvatelstvem Černé Hory. V Černé Hoře v průzkumech veřejného mínění poprvé získali převahu stoupenci plné nezávislosti nad těmi, kteří si přáli zachování federace, byť na rovném základě.⁵²

Odluka Černé Hory od zbytku SRJ pokračovala nejen v politické, ale i ekonomické rovině. SRJ byla obyvatelstvem vnímána jako symbol hospodářského úpadku. V době největší krize klesl HDP o třetinu a dvě třetiny lidí se dostalo pod hranici chudoby.⁵³ Do značné míry to byla ekonomická odluka, která Đukanovićovi pomohla na svou stranu získat veřejné mínění. Otázka práce a stavu hospodářství byla totiž s velkým náskokem nejdůležitějším tématem černohorské společnosti. Podle výzkumu veřejného mínění NDI z dubna 2001 ji 48% respondentů označilo jako nejdůležitějším téma, státoprávní uspořádání se umístilo sice hned za ní, ale s velkým odstupem 19%.⁵⁴

Černohorské vedení zvolilo taktiku postupného nabytí ekonomické nezávislosti, která ve svém důsledku povede k nezávislosti politické. Svou roli sehrál i správný předpoklad, že pomocí cesty ekonomických reforem získá Černá Hora ekonomickou i politickou pomoc Západu. Černá Hora se tak v oblasti finančnictví, cel a zahraničního

⁵⁰ Oschlies, Wolf: *Desintegration der Bundesrepublik Jugoslawien*, s.16

⁵¹ Tamtéž, s. 17. Odhaduje se, že takto do Černé Hory přesídlilo až 20.000 Srbů.

⁵² Cagorović, Ljubinka N.: *Belgrade v. Podgorica: the New Cold War*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 1, 1 Februar 1999

⁵³ Vukotić: Veselin: *Macroeconomic Trends and Economic Reforms in Montenegro: Südosteuropa Mitteilungen*, roč. 43, č. 3, s. 44

⁵⁴ NDI: *Montenegro: Key Findings. Track One*. 11 April 2001, s. 9

obchodu postupně stala zcela autonomní.⁵⁵ Je však nutno dodat, že toto oddělování Černé Hory od zbytku SRJ nebylo vždy ze strany Podgorice chtěné a často se jednalo o jednostranné kroky srbského režimu, kterými byli černohorští zástupci ve federálních orgánech SRJ trestáni za svou neloajalitu. Mnoho černohorských funkcionářů tak bylo zbaveno funkcí, které jim přitom měla garantovat federální ústava.⁵⁶

„Vlajkovou lodí“ osamostatnění černohorské ekonomiky se v listopadu 1999 stalo zavedení německé marky (později eura) jako paralelního platidla k jugoslávskému dináru.⁵⁷ Černá Hora musela čelit značným hospodářským těžkostem, jelikož musela nejprve najít nové trhy, kam by mohla umísťovat své zboží (především produkty metalurgického průmyslu). Obchodní výměna se Srbskem se zmenšila na naprosté minimum a zboží ze Srbska se buď pašovalo, nebo se často muselo dovážet přes třetí země.⁵⁸

3.4 Bělehradská smlouva a vznik státní unie Srbsko a Černá Hora

Po událostech ze září a října 2000, kdy se demokratické opozici v Srbsku konečně podařilo odstranit režim Slobodana Miloševića, nenásledovalo oproti očekávání mnohých opětovné sblížení mezi Podgoricí a Bělehradem. Naopak, Đukanović a jeho DPS se rozhodl pokračovat ve politice směřující k ještě větší nezávislosti a k iniciativám ke sblížení se stavěl spíše odmítavě. Důvod tohoto počínání je zřejmý. Černohorské elity ochutnaly „plody“ faktické nezávislosti a nehodlaly se své suverenity a podílu na moci vzdát.⁵⁹ Sblížením by také byly ohroženy podnikatelské aktivity mnohých černohorských politiků.

⁵⁵ Đurić, Dragan: *Die wirtschaftliche Entwicklung Montenegros – Eine Vorläufige Bilanz*. In: Becker, Engelberg: *Montenegro im Umbruch*, s. 82-83

⁵⁶ ICG: *After Milošević: Practical Agenda for Lasting Balkans Peace*. Brussels: Europe Report N°108, 1 April 2001, s. 67

⁵⁷ Tadić, Milka: *Podgorica Pays Its Own Way*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 90, 4 November 1999

⁵⁸ Černá Hora byla tradičním producentem nerostných surovin (železná ruda, bauxit aj.) a exportérem produktů těžkého průmyslu (především z odvětví metalurgie). Srov. Đurić, Dragan: *Die wirtschaftliche Entwicklung Montenegros*, s. 83

⁵⁹ Srov. Caspersen: *Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict*, s. 112; ICG: *After Milošević*, s. 63-65,

Předseda DPS považoval jako logické vyústění své politiky referendum, ve které by občané rozhodli, zda si nadále přejí zůstat ve svazku se Srbskem. S ohledem na polarizaci černohorské společnosti bylo zřejmé, že by takové referendum způsobilo nestabilitu a etnické pnutí v celém regionu západního Balkánu i samotné Černé Hoře. Nebyly ani vyjasněny všechny právní náležitosti, které mělo referendum obsahovat.⁶⁰

Na tom, že se nakonec referendum nekonalo, měly zásluhu dvě skutečnosti. Tou první byly parlamentní volby z 22. dubna 2001, v nichž sice koalice vedená DPS opět vyhrála, v žádném případě však už ne s takovou převahou, jakou měla doposud. Naopak si znatelně polepšila koalice pod vedením pro-jugoslávské SNP.⁶¹ Đukanović se navzdory radám svých koaličních partnerů (LSCG, SDP) rozhodl od referenda upustit.

Druhou příčinou, která nakonec Đukanoviće přiměla vzdát se myšlenek na referendum, byl tlak EU.⁶² Ta nyní vůči Černé Hoře zcela změnila svou politiku, jelikož se obávala, že by poté, co by Černá Hora získala samostatnost, došlo k destabilizaci celého regionu.⁶³ Hlavním prostředkem nátlaku na černohorskou vládu byla skutečnost, že Černá Hora byla do značné míry odkázána na ekonomickou pomoc ze Západu, ke které neexistovala žádná alternativa a jejíž případné přerušení by znamenalo pro hospodářství katastrofu.⁶⁴

Po několikaměsíčním intenzivním vyjednávání iniciovaném vysokým představitelem EU pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javierem Solanou byla 14. dubna 2002 v Bělehradě podepsána trojstranná kompromisní dohoda (Srbsko, Černá Hora, EU), která nově definovala vzájemné vztahy uvnitř federace. Relativně

⁶⁰ ICG: *Montenegro: Settling for Independence? Podgorica/Brussels*: Balkans Report N° 107, 23 March 2001, s.1

⁶¹ *Pobjeda je Crna Gora* (DPS, SDP): 42% všech hlasů a 46,7% křesel; *Zajedno za Jugoslaviju* (SNP, NS, SNS): 40,6% všech hlasů a 42,9% křesel. Srov. *OSCE/ODHIR: Republic Montenegro. Federal Republic of Yugoslavia. Parliamentary Election 21 April 2001*. Warsaw: OSCE/ODHIR Observation Mission Report, 21 June 2001, s. 18

⁶² Pokud budu psát o politice EU, jde o zjednodušené pojmenování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU (SZBP), která podléhá Radě Evropské unie. V čele SZBP stojí vysoký představitel, od r. 1999 jím je Javier Solana.

⁶³ Lukić: *From Yugoslavia to the Union of Serbia and Montenegro*, s. 78-84

⁶⁴ Meurs, Wim van: *The Belgrade Agreement: Robust mediation between Serbia and Montenegro*. In: Bieber: *Montenegro in Transition*, s. 63-65; Radulović, Zoran: *Montenegro: Economic Collapse Threatens Independence*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 265, 9 November 2001

úspěšně se podařilo uzavřít kompromis ohledně politického uspořádání nové federace. Nově vzniklý stát měl mít sice jednotné zastoupení v OSN, jinak se však jednalo o velmi volnou unii dvou suverénních států, přičemž kompetence federální vlády byly omezeny na minimum.⁶⁵ V čem však Bělehradská smlouva naprosto selhala, byla ekonomická reintegrace obou federálních subjektů a vytvoření jednotného trhu. Černá Hora si nadále ponechala svou odlišnou měnu a celní tarify.⁶⁶

Snad nejdůležitějším výsledkem jednání z let 2002 a 2003, která vyvrcholila podpisem Bělehradské smlouvy a posléze vznikem státní unie Srbska a Černé Hory, se stal ústavní článek č. 60, který zavedl tříleté moratorium na konání referenda o nezávislosti v obou republikách (míněna však byla především Černá Hora). Bylo významné, že byl potenciálnímu referendu stanoven právní rámec, na kterém se podepsáním dohody obě strany shodly.⁶⁷

Bělehradská smlouva byla uzavřena ve velkém spěchu a bez diplomatické ofenzívy EU by s největší pravděpodobností vůbec nevznikla. Dokonce se rozšířil mýtus, že Javier Solana během jednání v jednu chvíli vyndal ze své aktovky papíry s hotovou smlouvou a vedením obou republik své řešení přímo naoktrojoval.⁶⁸ Nová unie proto dostala přezdívku „Solanie“. O tom, za jakého tlaku EU se tato smlouva rodila, svědčí i následné nekonečné vyjednávání na půdě obou republik o schválení společné ústavní smlouvy.⁶⁹ Nakonec k tomu obě republiky potřebovaly více než deset měsíců, tedy o osm měsíců více, než k čemu se v Bělehradské smlouvě zavázaly. Teprve 3. února 2003 mohlo federální shromáždění odsouhlasit vznik nového státu Srbska a Černé Hory.⁷⁰

Bělehradská smlouva a tím pádem i nově vzniklá unie Srbsko a Černá Hora se od počátku potýkala s nedostatkem legitimacy mezi obyvatelstvem, a to jak v Černé Hoře, tak v Srbsku. Mnoho politiků z vládních špiček obou republik, jako např. tehdejší srbský vicepremiér Miroljub Labus, tuto smlouvu otevřeně kritizovalo a soustátí Srbsko

⁶⁵ Noutcheva, Huysseune: *Serbia and Montenegro*, s. 121-122

⁶⁶ ICG: *A Marriage of Inconvenience: Montenegro 2003*. Podgorica/Brussels: Balkans Report N° 142, 16 April 2003, s. 4

⁶⁷ Tamtéž, s. 5

⁶⁸ Lehne, Stefan: *Montenegro im Kontext der Europäischen Integration. Südosteuropa Mitteilungen*. 2003, roč. 43, č. 3, s. 12

⁶⁹ Radulović, Zoran: *Serbia/Montenegro: Customs Row Holds Up Union*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 386, 28 November 2002

⁷⁰ ICG: *A Marriage of Inconvenience*, s. 3

a Černá Hora předem označovalo za „mrtvě narozené dítě“.⁷¹ V Srbsku začal převládat názor, že bude lepší zpretrhat poslední navýsost formální vztahy s Černou Horou a zbavit se této zbytečné zátěže.⁷² Na přitažlivosti novému státu příliš nepřidala ani sama EU, jejíž představitelé rovněž prohlašovali Srbsko a Černou Horu pouze za „manželství na zkoušku“.⁷³

Bělehradská smlouva a následný vznik soustátí Srbsko a Černá Hora vůbec měla podle mého názoru přesto reálný smysl. Jak se později ukázalo, společný stát Srbů a Černohorců se sice zachránit nepodařilo. Černá Hora byla v letech předcházejících smlouvě vybavena takovou mírou nezávislosti, že se jí mohla dobrovolně vzdát jen za těžko představitelných podmínek. Důležité bylo zejména to, že se EU podařilo relativně poklidnou cestou referendum o nezávislosti Černé Hory časově oddálit a vytvořit tak podmínky pro civilizovaný rozchod obou zemí. EU také získala čas ke stabilizaci celého regionu, který byl tehdy ještě značně rozkolísán kosovskou krizí.

Vlna kritiky, která se po uzavření vysoce kompromisní Bělehradské smlouvy snesla na hlavy vyjednávačů EU, jmenovitě Javieru Solany, je z velké části neoprávněná, což jasně naznačil budoucí vývoj. Referendum z roku 2006 ukázalo, že se oba státy dokázaly za asistence EU rozejít poklidnou cestou a že je možno vyřešit otázku černohorské nezávislosti, aniž by se destabilizoval celý region.

⁷¹ Cvijanović, Željko: *No Fanfare as New State is Born*. Belgrade: IWPR Balkan Crisis Report N° 404, 6 February 2003

⁷² Sunter, Daniel: *Serbia: Union with Montenegro Loses its Appeal*. Belgrade: IWPR Balkan Crisis Report N° 325, 20 March 2002

⁷³ Lehne, Stefan: *Montenegro im Kontext der Europäischen Integration*, s. 13

4. REFERENDUM O NEZÁVISLOSTI V ROCE 2006

V minulé kapitole bylo řečeno, že vytvoření státní unie Srbsko a Černá Hora bylo od počátku nepopulárním řešením, které neuspokojilo žádného z relevantních aktérů. Černá Hora se ubránila všem pokusům vytvořit funkční uspořádání ústřední vlády. Svou zvýšenou účast ve federálních orgánech využívala spíše k prohlubování procesu osamostatňování než k zefektivňování fungování společného státu.⁷⁴ S tím, jak se přibližoval konec tříletého moratoria na konání referenda, se začaly z Černé Hory více a více ozývat hlasy, že je třeba tohoto práva využít. Premiér Đukanović nakonec sám v médiích otevřeně prohlásil, že „Černá Hora tohoto práva bezpochyby využije“.⁷⁵

4.1 Role EU

Pro EU jakožto hlavního mezinárodního aktéra a prostředníka ve sporu Černá Hora vs. Srbsko nebylo načasování referenda zrovna nejvhodnější – na pořad dne měly přijít rozhovory o budoucím statusu Kosova a i některé samotné členské státy EU, jako například Španělsko, konání referenda v Černé Hoře viděly s ohledem na svou vlastní vnitropolitickou situaci jen velmi nerady.⁷⁶ EU se dále obávala vypuknutí nepokojů v samotné Černé Hoře a i místní komentátoři ji v tomto dávali za pravdu. Černohorský politický analytik Dragan Rosandić varoval, že „pořádání referenda ve společnosti, jež je polarizována tak jako černohorská, s sebou vždy nese množství bezpečnostních rizik.“⁷⁷

Podle ústavy se referenda muselo zúčastnit alespoň 50% všech oprávněných voličů a pro nezávislost se musela vyslovit alespoň polovina hlasujících plus jeden, aby byl výsledek závazný. Podle výzkumů veřejného mínění by v případě, že by se unionistická opozice rozhodla přikročit k důslednému bojkotu hlasování, celému referendu hrozil

⁷⁴ ICG: *Montenegro Independence Drive*. Belgrade/Podgorica/Brussels: Balkans Report N° 169, 7 December 2003, s. 5

⁷⁵ Rudović, Nedjeljko: *Montenegro Launches New Divorce Bid*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 544, 4 March 2005

⁷⁶ ICG: *Montenegro's Referendum*. Podgorica/Belgrade/Brussels: Europe Briefing N° 42, 30 May 2006, s. 2

⁷⁷ Komnenic, Petar: *Agreements Quell Fears of Post-Referendum Unrest*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 29, 10 April 06

krach, protože by nepřišlo hlasovat dostatek lidí.⁷⁸ Zástupci EU přišli s kompromisním řešením, které spočívalo v posunutí hranice znamenající nezávislost na 55% plus jeden hlas, přičemž nutná padesátiprocentní účast zůstala zachována. Opoziční unionistické strany s tímto souhlasily, jelikož jim preference dávaly slušnou možnost, že se alespoň 45% hlasujících vysloví proti. K respektování výsledků referenda se po dlouhých vyjednáváních zavázala i černohorská vládní koalice. EU měla podle dohody vykonávat nad průběhem referenda dozor.⁷⁹

Vyvstává otázka, zdali mohla EU postupovat při vyjednávání jinak. Z mého pohledu příliš mnoho jiných možností neměla. Nezávislá Černá Hora v žádném případě nebyl cíl EU, to se ukázalo už při vyjednáváních v letech 2001-2003. V případě, že by však EU podpořila unionistickou opozici a skutečně dosáhla toho, že by referendum pro nedostatečnou účast zkrachovalo, by však riskovala ještě mnohem rozsáhlejší rozdělení černohorské společnosti, které by mohlo zemi přivést k výrazné nestabilitě či dokonce násilnému konfliktu, ať už pouze v rovině politické nebo v rovině etnicko-nacionální. Také by u velké části černohorské společnosti utrpěl obraz EU jako cíle demokratického směřování a garanta stability na západním Balkáně. Zajištěním dostatečné volební účasti se budoucímu výsledku alespoň podařilo získat zdání větší legitimacy.

Stanovením 55% hranice nutnou pro získání nezávislosti však EU vstoupila na velmi tenký led. Hrozilo nebezpečí, že pokud výsledek referenda skončí v „šedé zóně“ tj. v rozmezí 50% a 55%, odmítnou ho stoupenci nezávislosti uznat. Ve všeobecné nervozitě před referendem se z vládních kruhů začaly ozývat hlasy, že „i vítězství nad 50% bude i naše vítězství“.⁸⁰ Těžko odhadovat, jaký dopad by měl tento výsledek na vnitropolitickou situaci Černé Hory, je však velmi pravděpodobné, že by se oba tábory prohlásily vítězi referenda a vznikl by stav s velikým konfliktním potenciálem, jež by lehko mohl vyústit v násilné střety.

EU pomohl svým počínáním Bělehrad, který se ke konání referenda postavil Bělehrad. Srbský prezident Boris Tadić přispěl ke zklidnění situace, když prohlásil, že Srbsko přijme výsledky referenda nehledě na to, na jakou stranu se občané Černé Hory

⁷⁸ OSCE/ODHIR: *International Referendum Observation Mission: Referendum on State-Status, Republic of Montenegro (Serbia and Montenegro)*. Podgorica: 22. May 2006, s. 3

⁷⁹ ICG: *Montenegro's Referendum*, s. 2-3

⁸⁰ Loza, Tihomir; Krauthamer, Ky: *Montenegro: The Gray Zone*. TOL Balkan Reconstruction Report, 16 May 2006

přikloní. Dále však řekl, že by bylo iluzorní se domnívat, že poběží všechno jako doposud, pokud v Černé Hoře skutečně vyhrají stoupenci nezávislosti.⁸¹

4.2 Černohorská společnost a její postoj k nezávislosti

Černohorská společnost byla v otázce nezávislosti již dlouhá léta před referendem hluboce rozdělená. Velká většina obyvatelstva měla poměrně jasnou představu, na jakou stranu se při hlasování přiklonit. Nerozhodnutých zůstalo jen velice málo. V březnu 2006 měl tábor nezávislosti přibližně 200 000 stabilních stoupenců, unionistický tábor cca 170 000 tisíc. Faktorem, který měl celé referendum rozhodnout, byla volební účast – čím větší, tím lépe pro unionistický tábor.⁸²

Unionistická opozice se rekrutovala (a rekrutuje) takřka výlučně ze slavofonního pravoslavného obyvatelstva, jež zahrnuje přibližně 70% populace Černé Hory. Z těchto 70ti % jsou to pak především ti, kteří sami sebe považují za Srby a kteří volí srbské politické strany, což je zhruba 30% všeho obyvatelstva. Většina unionistů se zároveň negativně vymezuje protimuslimsky, protialbánsky a protichorvatsky.⁸³ Unionistická či prosrbská politika měla a má podporu především na chudším severu země.

Zastánci nezávislosti Černé Hory jsou zejména ti, kteří se považují za Černohorce ve smyslu svébytného slovanského národa. Kromě etnických Černohorců je to navíc drtivá většina národnostních menšin, u kterých je podpora nezávislosti dokonce větší než u samotných Černohorců.⁸⁴ Z geografického hlediska podporuje nezávislost spíše jih a pobřežní oblasti, výjimkou tvoří Bošnjaci na severu a severovýchodě. Celkově se dá říci, že je nezávislosti příznivěji nakloněná mladší, urbánní populace a lidé s vyššími

⁸¹ Lazarević, Nela: *Montenegro - Public Trust in Focus*. TOL Balkan Reconstruction Report, 26 April 2006

⁸² Rudović, Nedjeljko: *Montenegrins Accept EU Referendum Rules*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 23, 3 March 2006

⁸³ ICG: *Montenegro's Referendum*, s. 4

⁸⁴ Např. etničtí Albánci v předvečer referenda podporovali nezávislost z 95%, Bošnjaci/Muslimové z 80%, zatímco Černohorci z „pouhých“ 73%. Srov. CEDEM: *Political Public Opinion in Montenegro. April 2006*, s. 12

či středními příjmy.⁸⁵ Existují ale četné výjimky. Polarizace způsobená postoji k otázce nezávislosti prostupuje všemi vrstvami společnosti a nezřídka i samotnými rodinami.⁸⁶

4.3 Výsledky referenda

V předvečer referenda se stala událost, která podle mého názoru zásadně ovlivnila jeho pozdější výsledek. 3. května EU zastavila jednání o Stabilizační a asociační dohodě se Srbskem a Černou Horou na základě zprávy ICTY, že země nedostatečně spolupracuje se soudím tribunálem a dosud nevydala válečné zločince.⁸⁷ Ve druhé kapitole jsem popisoval skutečnost, že jedním z hlavních důvodů, proč se Černá Hora od druhé poloviny 90. let od Srbska distancovala byl právě pocit, že „bez Srbska to půjde do Evropy rychleji“. Zastavení jednání o SAA bylo proto posledním hřebíčkem do rakve společného srbsko-černohorského státu.⁸⁸

Srbsko se mnohým Černohorcům opět ukázalo být přítěží, které na sebe váže negativní reakce mezinárodního společenství a možná rozhodující počet voličů se tak rozhodl přiklonit na stranu nezávislosti. Jestli byl tento akt záměrně načasován na dobu před referendem, nebo šlo o pouhou shodu okolností, je otázka.

Samotné referendum, na rozdíl od ostré předvolební kampaně plné incidentů, proběhlo v poklidné atmosféře. Vzhledem k počtu akreditovaných pozorovatelů (500 zahraničních a 3 000 místních) šlo o jedno z nejlépe monitorovaných referend vůbec. Konečný výsledek spočinul na 55,5% ve prospěch nezávislosti Černé Hory. Volební účast byla vysoká, vyšplhala se na 86,5%. Byly zjištěny pouze dva závažnější případy porušení volebního zákona (pokusy o kupování hlasů a nedostatečná registrace voličů). Podle výsledné zprávy pozorovací mise OSCE/ODHIR proběhlo v souladu s mezinárodním právem i zákonem o referendu Černé Hory.⁸⁹

⁸⁵ Šístek, František: *Od kmenového svazu k postmodernímu společenství*.

⁸⁶ Jako typická ukázka může posloužit případ býv. ministra zahraniční a nynějšího velvyslance v USA Miodraga Vlahoviće, jehož bratr se v průběhu volební kampaně otevřeně přihlásil k Srbství. Další významnou osobností je býv. předseda Lidové strany Novak Kilibarda, jenž sice otevřeně podpořil snahy o nezávislost, nicméně se sám považuje za Srba.

⁸⁷ Uzavření Stabilizační a asociační dohody (SAA) je klíčovým krokem v integraci balkánských zemí do EU, jelikož je podmínkou pro zahájení přímých přístupových jednání.

⁸⁸ Moore, Patrick: *The Balkas After the Montenegrin Vote*. RFE/RL Balkan Report, 30 May 2006, roč. 10, č. 5

⁸⁹ OSCE/ODHIR: *International Referendum Observation Mission*, s. 7-8

Přes všechny tyto pozitivní skutečnosti nad výsledky referenda zavládly rozpaky. Prvním znepokojivým faktem je samotný výsledek. Překročení 55% prahu o pouhé půl procento hlasů znamenalo pro budoucnost jen slabou dávku legitimacy a dalo široký prostor k diskusím o volebních podvodech. Zvláštní zmocněnec EU pro referendum v Černé Hoře Miroslav Lajčák vyjádřil silnou nelibost nad chováním vůdce tehdejší nejsilnější srbské opoziční strany SNP Predraga Bulatoviće, jenž odmítl uznat porážku a pogratulovat Černé Hoře k nabytí nezávislosti a místo toho požadoval opakování hlasování v některých volebních okrscích. Objevily se rovněž hlasy, že nezávislost Černé Hory byla předem rozhodnuta v Bruselu, což Lajčák rezolutně odmítl a označil je za pokrytecké.⁹⁰

Naivní očekávání, že se po referendu otázka černohorské nezávislosti již konečně shodí ze stolu, se ukázalo být zcela liché. Politolog a znalec západního Balkánu Florian Bieber předpověděl, že k další konfrontaci mezi unionisty a zastánci nezávislosti dojde nejspíše při zářijových parlamentních volbách a že téma nezávislosti bude nadále hlavním motivem volební kampaně.⁹¹ K tomu také nakonec došlo (viz 5. kapitola).

⁹⁰ Lajcak scolds unionist. B92, 25 May 2006; Lajčák, Miroslav: *Serbia and Montenegro after the Referendum. Südosteuropa Mitteilungen*. 2006, roč. 46, č. 4, s. 8

⁹¹ Bieber, Florian: *Looking Each Other in the Eye*. TOL Balkan Reconstruction Report, 23 May 2006

5. DŮSLEDKY NEZÁVISLOSTI PRO ČERNOU HORU

5.1 Etnická rovina

Základní problém černohorské politiky příštích let bude jednoznačně reintegrace té části společnosti, která se vyjádřila proti vyhlášení nezávislosti.⁹² Je třeba brát ohled na to, že Černohorci jsou vlastně menšinou ve vlastním státě. Sčítání obyvatelstva z roku 2003 ukázalo, že je Černohorců pouze 43,16% a Srbů pouze o 11% méně – 31,99%.⁹³

Podle výzkumu veřejného mínění Centra za demokracii a lidská práva (CEDEM) byla z 44,5% procent všech hlasujících, kteří se vyslovili proti nezávislosti, velká většina (až 30%) srbské národnosti. Téměř nikdo ze Srbů tedy za nezávislou Černou Horu nehlasoval. Zbýlých 14% unionistů proti nezávislosti hlasovalo ze zřejmě více či méně praktických a sentimentálních důvodů.⁹⁴

Varující je dále fakt, že téměř 28% dotázaných považuje referendum za podvod, který by neměl být akceptovaný a dalších 15,5% si myslí, že výsledek referenda nevyjadřuje vůli občanů, ale měl by být přijatý.⁹⁵ To jsou výchozí vnitropolitické podmínky nového státu, z nichž zřetelně vychází najevo, že propast mezi oběma skupinami černohorské společnosti je nadále velmi hluboká a že ji půjde jen velmi těžko zacelit.

Mnoho zahraničních komentátorů a analytiků tvrdí, že se veškerý konflikt mezi Srby a Černohorci odehrává pouze v politické rovině a že ho je také možno politicky vyřešit, podobně jako se to podařilo při dělení Československa před 14 lety.⁹⁶ Podle mého názoru se mýlí a tato analogie není zcela namístě. Češi ani Slováci totiž netvořili ani v jedné z bývalých československých federálních jednotek početnou menšinu. V případě Černé Hory je tomu jinak. Je třeba mít na paměti, že menšiny v Černé Hoře

⁹² Erler, Gernot: *After the Referendum: Montenegro, Serbia and the Regional Kontext. Südosteuropa Mitteilungen*. 2006, roč. 46, č. 4, s. 14-15

⁹³ *Statistički godišnjak 2005/Statistical Yearbook 2005*. Podgorica: MONSTAT, 2005

⁹⁴ ICG: *Montenegro's Referendum*, s. 6

⁹⁵ CEDEM: *Public Opinion in Montenegro*. Podgorica: June 2006, s. 7-20

⁹⁶ Batt, Judy: *The EU's 'soft power' at work in the Balkans*. EUISS Newsletter N° 19, July 2006; Batt, Judy: *Making a success of Montenegrin independence – lessons from Slovakia*. Podgorica: EIC Bilten N° 9, June 2006; Fürst, Peter: *Montenegro auf dem Weg nach Europa*. Wien: LIT Verlag, 2005; Noutcheva, Huisseune: *Europeanisation and Conflict Resolution*; Bugajski, Janusz: *Montenegro's Independence Helps Stabilize the Balkans*. CSIS Commentary, 22 May 2006

nejsou již jen Bošnjaci/Muslimové, Albánci, Chorvaté, případně Romové, ale také oněch více než 30% Srbů. Bude velmi záležet na ochotě vládnoucí DPS vzdát se části své moci a věnovat ji menšinám, a to nejen té srbské.⁹⁷

Navrhovaný způsob, jakým DPS chce národnostní spory řešit, totiž integrací do euroatlantických struktur, nebude sám o sobě stačit. Pokud se menšiny, především srbskou, nepodaří uspokojit, bude národnostní pnutí zaměstnávat Černou Horu ještě řadu let. Po referendu se ukázalo, že velká část srbské společnosti, která hlasovala proti nezávislosti, se bude s novým státem smiřovat velmi neochotně. Volby ze září 2006 potvrdily, že tato skupina obyvatel bude také snadno podléhat radikálním a nacionalistickým názorům.⁹⁸

Že není možno brát možnost etnického konfliktu na lehkou váhu se ukázalo již bezprostředně po referendu, kdy srbská média v Černé Hoře obvinila etnické Albánce žijící na jihu Černé Hory v Ulcinji z volebního podvodu. K volebním urnám mělo údajně přijet až 10.000 Albánců z Kosova a Albánie, kteří neměli volební oprávnění.⁹⁹ Na závažnosti této skutečnosti nemění nic ani to, že celý incident byl naprosto smyšlený. Všechny opoziční strany měly zástupce v ústřední volební komisi, kteří také bezprostředně po referendu svými podpisy uznali platnost výsledků hlasování. I přímo na místě se nacházeli opoziční pozorovatelé, kteří žádné neshody nezaznamenali.¹⁰⁰

Ke zhoršení vztahů mezi Srby a Bošnjaky, které jinak byly do té doby relativně korektní, došlo v mnoha okresech na severu Černé Hory.¹⁰¹ Zklamání z výsledků referenda a obavy z budoucího vývoje dokonce přimělo některé srbské rodiny prodat své domy a odstěhovat se do centrálního Srbska.¹⁰²

Do budoucna je nutno počítat se zesílením požadavků na autonomii jednotlivých menšin. Albánci tak učinili již v roce 2005 ještě za existence společného srbsko-černohorského státu. Hlavními albánskými požadavky je nyní zvýšení počtu Albánců

⁹⁷ Spasovska, Verica: *Neue Ziele für Montenegro*. DW Fokus Ost-Südost, 11 September 2006

⁹⁸ Rudović, Nedjeljko: *Djukanovic Victory Seals Montenegrin Independence*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 49, 12 September 2006

⁹⁹ Adrović, Samir: *Serbs Hit out of Montenegrin Poll*. BIRN Balkan Insight N° 38, 8 June 2006

¹⁰⁰ OSCE/ODHIR: *International Referendum Observation Mission*, s. 8-9

¹⁰¹ Sadiković, Sead: *Poll Result Estranges Bosniaks and Serbs*. Bijelo Polje: 23 June 2006, BIRN Balkan Insight N° 40

¹⁰² Stanišić, Bojana: *Disappointed Serbs Sell Up And Go*. Bijelo Polje: BIRN Balkan Insight N° 40, 23 June 2006

činných ve státní správě (v Černé Hoře je pouze 0,03% albánských státních úředníků oproti 7,1% celkové populace) a zřízení tří zvláštních albánských volebních okrsků.¹⁰³ Srbské požadavky na sebe rovněž nenechaly dlouho čekat. V létě 2006 se tři srbské strany sjednotily do koalice *Srpska lista* za účelem „ochrany práv srbského národa v Černé Hoře“ a vytvoření autonomního území na severu Černé Hory.¹⁰⁴

Bohužel je celkově možno pozorovat znatelný příklon ke stranám na etnickém základě. Příčinou toho není jen polarizace společnosti způsobená referendem, ale také politika vládnoucí DPS. V létě byl například ústavním soudem smeten ze stolu dlouho připravovaný zákon o národnostních menšinách, který byl přijat pouhých deset dní před konáním referenda. Ukázalo se tak, že jeho schválení mělo se vši pravděpodobností pouze za cíl získat hlasy černoehorských minorit. Zástupci národnostních menšin okamžitě obvinili tehdejšího premiéra Đukanoviće z podvodu, jelikož je známo, že měl v ústavním soudu své spojence.¹⁰⁵ Tím se navíc svým způsobem dále zpochybnil celý výsledek referenda, jelikož si zástupci menšin před hlasováním vymíňovali podporu pro nezávislost právě schválením tohoto zákona.

Volby 10. září 2006 byly první velkou zkouškou stability samostatné Černé Hory. Srbské politické strany, především pak antisystémová *Srpska lista*, se je pokusily přeměnit na jakési druhé referendum o nezávislosti.¹⁰⁶ To však srbským stranám spíše uškodilo, protože se na základě této rétoriky mnoho voličů přiklonilo na stranu

¹⁰³ Lazarević, Nela: *Independence by Minority?* TOL Balkan Reconstruction Report, 7 April 2006; Canka, Mustafa: *Albaner in Montenegro fordern Sonderstatus*. Ulcinj: DW Fokus Ost-Südost, 14 December 2006

¹⁰⁴ Canka, Mustafa: *Montenegro: Minderheiten erstarkt*. Ulcinj: DW Fokus Ost-Südost, 1 September 2006

¹⁰⁵ Pro etnické strany měl být zrušen práh vstupu do parlamentu a minoritám měly být zaručeny minimálně čtyři mandáty. V současné době je to pouze jeden mandát. Srov. Rudović, Nedjeljko: *Minorities Accuse Djukanovic of Betrayal*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 44, 20 July 2006; Sadiković, Sead: *Ethnic Parties Go for Broke in Montenegro Poll*. Bijelo Polje: BIRN Balkan Insight, 28 July 2006; Katana, Vera: *Minderheitengesetz in Podgorica gekippt*. Ulcinj: DW Fokus Ost-Südost, 13 Juli 2006

¹⁰⁶ CSEES: *Krivokapic says Montenegrin opposition would suspend independence*. SEE Security Monitor 4 September 2006

vládnoucí koalice DPS-SDP, která se prezentovala naopak jako garant stability a podporovatel vstupu Černé Hory do EU.¹⁰⁷

Volby také ukázaly na vzrůstající distanc ostatních politických stran fungujících na etnickém základě od DPS, především albánských a bošnjackých, které po většinu období od roztržky se Srbskem vždy Đukanoviće a jeho DPS podporovaly. Do parlamentu se tak například poprvé dostala Bošnjacká strana (v koalici s Liberální stranou), což je rozdíl oproti rokům minulým, kdy se Bošnjaci/Muslimové prosazovali výhradně v rámci DPS.¹⁰⁸

Naděje na splnění požadavků národnostních menšin nejsou v současné době příliš velké. Po volbách v září 2006 prezident Černé Hory Filip Vujanović sice v obecné rovině slíbil „zajistit práva menšin v plném rozsahu“, zásadně však odmítl koncept srbských, bošnjackých a albánských stran udělování teritoriální autonomie a vzniku druhé komory černohorské skupštiny, jelikož to podle něj bylo „proti zásadám občanské společnosti“, kterou hodlá v Černé Hoře budovat.¹⁰⁹

Etnické konflikty v Černé Hoře jsou v současné době do značné míry přehlušeny zájmem vlády i velké většiny občanů na směřování do Evropských struktur, což je přesně to, co si vláda DPS-SDP přeje.¹¹⁰ Dostatečné zajištění práv menšin je však pro EU jedním z klíčových bodů v přístupových jednáních a Černá Hora se řešení této problematiky do budoucna určitě nevyhne.¹¹¹ Ve chvíli, kdy se integrační proces Černé Hory do EU z jakéhokoliv důvodu zastaví, je možno očekávat nárůst etnického neklidu. Platí to i opačně – ve chvíli, kdy přerostou meziethnické spory únosnou mez, je nutné počítat s ochroměním politického i ekonomického života země a z toho vyplývající

¹⁰⁷ DPS-SDP volby vyhrála s absolutní většinou jednoho mandátu (41z 81) Srov. Rudović, Nedjeljko: *Djukanovic Victory Seals Montenegro Independence*, Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 49, 12 September 2006

¹⁰⁸ IFIMES: *Montenegro Needs Radical Changes!* Ljubljana: 7 September 2006

¹⁰⁹ Slavković, Filip: *Präsident Montenegros sichert Minderheiten Rechte zu*. DW Fokus Ost-Südost, 14 September 2006

¹¹⁰ Postoj DPS k otázce usmíření mj. vyjádřil bývalý černohorský ministr zahraničí a nynější velvyslanec v USA M. Vlahović na mezinárodním semináři s názvem „Srbsko a Černá Hora po referendu“ konaném v 1. června v Berlíně. Podle něj je ze všeho nejvíce třeba najít společný zájem v integraci do evropských struktur a tím rozdělenou společnost sjednotit. Srov. Vlahović, Miodrag: *Montenegro as an Independent Country*. Südosteuropa Mitteilungen, 2006, roč. 46, č. 4, s. 18-23

¹¹¹ Komise evropského společenství: *Návrh Rozhodnutí Rady o zásadách, prioritách a podmínkách evropského partnerství s Černou Horou*. Brusel: 8. listopad 2006, s. 7-8

zastavení nebo velmi silné zpomalení integrace, jak jsme toho svědky například v sousední Bosně a Hercegovině.¹¹²

Prověrka etnické stability Černé Hory se očekává v roce 2007 v souvislosti se schvalováním nové černohorské ústavy. A to v případě, že v ní nebudou předem zjištěna menšinová práva tak, jak si budou černohorské minority představovat. Napověděla tomu už i první kola vyjednávání.¹¹³

5.2 Stav demokracie

Volební kampaň před referendem o nezávislosti nezpůsobila pouze nové kolo národnostních sporů, ale také se výraznou měrou podepsala na kvalitě černohorské demokracie. Mezinárodní nevládní organizace Freedom House, jež monitoruje stav demokracie a svobody po celém světě, vydala roční zprávu o Černé Hoře, jejímž ústředním bodem je skutečnost, že kvalita demokracie za druhou polovinou roku 2005 a první polovinu roku 2006 poklesla. Tento pokles je dáván do souvislosti právě s otázkou nezávislosti a konáním referenda v květnu 2006.¹¹⁴

Aby nevznikla mýlka, samotný hlasovací akt, jak již bylo řečeno, proběhl v téměř naprostém souladu s mezinárodním i černohorským právem a je ho možno dávat za příklad pro konání podobných referend. Důvodem celkového poklesu kvality demokracie je však vyhrocení politické situace v době kampaně předcházející referendu i v době následující.

Podle Freedom House spočívají největší deficity ve volném přístupu k médiím. Pouze jeden celoplošný deník z celkem čtyř zastává názory unionistických politických stran. Zbytek straní zastáncům nezávislosti, nebo přímo vládě. Státní televize a rádio je do značné míry nakloněna vládě a DPS. V kampani před referendem se vyskytly případy uplácení novinářů, aby referovaly ve prospěch tábora pro nezávislost. Velmi rozšířená je rovněž i autocenzura.¹¹⁵

¹¹² Pargan, Benjamin: *Dem Siegestaumel wird die Ernüchterung folgen*. DW Fokus Ost-Südost, 23 Mai 2006

¹¹³ Stanisić, Bojana: *New Constitution Exposes Montenegro's Basic Divisions*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 63, 14 December 2006

¹¹⁴ Freedom House: *Nations in Transit 2006: Serbia and Montenegro, Montenegro section*, s. 1

¹¹⁵ Tamtéž, s. 11-12

Novinářka a ochránkyně lidských práv Kristie Evenson konstatuje, že v Černé Hoře zavládl jakýsi „hybridní režim“, který má stejně daleko k demokracii jako k autoritativnímu režimu. V indexech demokratické vlády, občanské společnosti a nezávislých médií předstihlo Černou Horu už i Srbsko. Horší výsledky v jihovýchodní Evropě vykázala jen Bosna a Hercegovina a Kosovo, což jsou oba de facto protektorátní státy.¹¹⁶ Bohužel se mění i image Černé Hory jako „oázy“ demokracie na západním Balkáně, kterou si tato země vydobyla v 90. letech při odporu vůči Miloševićovi.

Z polarizace společnosti těží zejména postkomunistická DPS, která vládne nepřetržitě od roku 1990. Ekonomické a sociální problémy země vládá DPS maskuje rétorikou o „nové Černé Hoře“ a brzkou integrací do evropských struktur, která však nespočívá na reálném základě. Má jen udržet obyvatelstvo v jakési pozitivní nejistotě a především udržet vládnoucí kruhy u moci. Státní média jí v tom vydatně pomáhají a udržují obraz DPS jako strážkyně stability.¹¹⁷

Mezi politickou a etnickou polarizací společnosti na straně jedné a zhoršování kvality demokracie na straně druhé existuje přímá úměra. Je velmi pravděpodobné, že pokud bude přetrvávat rozdělení společnosti v té míře jako doposud, bude Černá Hora získávat demokratické standardy jen velmi obtížně. To bude mít pro Černou Horu závažné následky, protože se tím zpozdí její integrační proces do euroatlantických struktur, který představuje prioritu černohorské politiky.

5.3 Rovina euroatlantické integrace

Nejdůležitějším bodem této podkapitoly bude pokus odpovědět na otázku, zdali má Černá Hora jako samostatný stát šance na dřívější vstup do euroatlantických struktur, než kdyby setrvala ve společném svazku se Srbskem.

Na první pohled se může zdát, že je získání nezávislosti pro Černou Horu v kontextu evropské integrace jednoznačným přínosem. V předchozí kapitole jsem toto téma otevřel v souvislosti se zastavením vyjednávání o SAA se Srbskem a Černou horou v předvečer referenda 3. května 2006. Černohorská vláda sice vyjádřila nad rozhodnutím Evropské komise o zastavení rozhovorů lítost, zároveň ale prohlásila, že vydání válečných zločinců a především pak generála Ratka Mladiće do Haagu je

¹¹⁶ Evenson, D. Kristie: *Now for the Real Work*. TOL Balkan Reconstruction Report, 13 July 2006

¹¹⁷ IFIMES: *Montenegro Needs Radical Changes!*

problém, která přísluší výlučně srbské vládě.¹¹⁸ Černohorský prezident Vujanović v předvečer referenda vyjádřil přesvědčení, že pokud dosáhne Černá Hora v referendu nezávislosti, budou rozhovory opět obnoveny. To se také skutečně stalo – Evropská komise 24. června 2006 obdržela mandát k započetí rozhovorů o SAA. Se Srbskem doposud rozhovory o SAA obnoveny nebyly.¹¹⁹

Ambice černohorské vlády na rychlý přístup do EU však zchladil hned zpočátku evropský komisař pro rozšíření Oli Rehn, který po setkání s premiérem Đukanovićem prohlásil, že si sice cení přístupu černohorské vlády, jež prezentuje evropskou integraci jako svou prioritu, nicméně upozornil, že „do Evropy neexistuje žádná zkratka“ a doporučil vládě v integračním procesu rozvážnost a pečlivost.¹²⁰

Oli Rehn zajisté narážel především na fakt, že je Černá Hora ke vstupu do Evropské unie stále ještě velmi vzdálena. Největší problém Černé Hory při integraci do euroatlantických struktur, který přímo vyplynul z osamostatnění Černé Hory, je totiž především aktuální nedostatek administrativních kapacit, pomocí kterých jsou reformy požadované z Bruselu prosazovány. Je třeba mít na paměti, že nástupnickým státem po státní unii Srbsko a Černá Hora je Srbsko, které také převzalo veškerou agendu týkající se evropské integrace a Černá Hora si musí své funkční politické a administrativní struktury ve všech resortech teprve vybudovat (navzdory tomu, že rozhovory o SAA nebyly započaty od bodu nula, ale navázaly na rozhovory přerušené 3. května 2006). Na tento fakt také důrazně upozornila *Zpráva o pokroku Černé Hory 2006*, kterou v listopadu 2006 vydala Evropská komise.¹²¹ Vybudování funkčních institucí a jejich udržování stojí Černou Horu nemalé finanční a politické prostředky, které jsou ve

¹¹⁸ Že to ve skutečnosti není pravda, dokazují informace tajných služeb i diplomatických kruhů, podle kterých se někteří váleční zločinci v čele s Radovanem Karadžićem ukrývají i na území Černé Hory. Srov. IFIMES: *Is Montenegro's Government Responsible for not Arresting Radovan Karadzic?* Ljubljana: 3 September 2006

¹¹⁹ Rajković, Vesna: *Montenegro setzt auf Alleingang nach Brüssel*. DW Fokus Ost-Südost, 4 Mai 2006

¹²⁰ Evropskou unií je nyní uplatňován tzv. regata-princip, který na rozdíl od rozšíření EU v roce 2004 nezaručuje vstup všech kandidátských zemí najednou a zavedl do integračního procesu balkánských zemí prvek soutěživosti. Vstup Černé Hory by tedy měl být posuzován pouze podle připravenosti na vstup, nikoliv podle politických kritérií. Srov. RFE/RL: *EU Official Tells Montenegro There Are No Shortcuts To Europe*, 30 May 2006. Online in Internet: <<http://www.rferl.org/newsline/2006/05/300506.asp>>

¹²¹ Commission of the European Communities: *Montenegro 2006 Progress Report*. Brussels: 8. November 2006, s. 5-16

výsledku čerpány z podpory EU, protože na to sama malá ekonomika Černé Hory nemá peníze.

Jednu významnou přednost však osamostatnění Černé Hory vzhledem k integračnímu procesu do evropských struktur přece jen přineslo, a tou je široká podpora obyvatelstva. V černohorské společnosti, na rozdíl od srbské, panuje v tomto ohledu vzácný konsenzus a jakákoliv vláda zřejmě nebude mít problém najít ve své bruselské politice podporu.¹²²

EU jako lákadlo významně ovlivnilo také výsledek samotného referenda. Komentátor Respektu Zbyněk Petráček k tomuto výstižně poznamenal, že výsledky nelze interpretovat jako vítězství Podgorice nad Bělehradem, ale především jako porážku Bělehradu od Bruselu.¹²³

Podle výzkumů veřejného mínění CEDEM ze srpna 2006 podporuje vstup Černé Hory do Unie 76,5% občanů a pouhých 5,6%. Rozdíly v odpovědích se však dají nalézt podle politické orientace. Zatímco u zastánců bloku pro nezávislost je podpora EU nad 90 procenty, u stoupců srbských politických stran pouze okolo 60%. EU je také viděna jako nejbližší spojenec na půdě zahraniční politiky.¹²⁴

Integrace do NATO má na rozdíl od EU mezi obyvatelstvem daleko nižší podporu, pouze 37% (CEDEM). Přesto byla 14. prosince 2006 Černá Hora spolu se Srbskem a Bosnou a Hercegovinou přijata do partnerství pro mír.¹²⁵ Zisk nezávislosti je pro Černou Horu přínosem rovněž v tom smyslu, že se jí ve velké míře přestaly týkat záležitosti vyplývající z nutnosti spolupráce s ICTY. ICTY označil spolupráci s Černou

¹²² EIC: *What are the main advantages and weaknesses of independent Montenegro regarding its journey to the European Union*. EIC Bulletin N° 9, June 2006, s. 8-9

¹²³ Petráček, Zbyněk: *Kam až se dokrají Evropa*. Respekt. 2006, roč. 14, č. 23, s. 3

¹²⁴ Kdyby se mělo hlasovat o vstupu Černé Hory do EU, byla by podpora Srbů jistě o něco vyšší, jelikož jich bezmála plná čtvrtina nemá k této otázce vyhraněný postoj a pouze cca 15% je vyložené proti. Srov. CEDEM: *Public Opinion in Montenegro*. Podgorica: August 2006, s. 33-34

¹²⁵ Černá Hora do PfP vstoupila navzdory tomu, že ještě stále nemá zákon o armádě a obraně a navíc z pohledu NATO existují další bezpečnostní rizika (viz podkapitola Ekonomická rovina). Srov. DW: NATO bietet Bosnien, Serbien und Montenegro Partnerschaft an. DW Fokus Ost-Südost, 31 November 2006

Horou za uspokojivou a černohorští váleční zločinci, kterých je ostatně stejně jen velice málo, jsou souzeni většinou přímo v Černé Hoře.¹²⁶

Samostatná Černá Hora má tedy relativně slušné vyhlídky na úspěšnou integraci do euroatlantických struktur. Celý proces však potrvá déle, než vláda populisticky slibuje. Potvrdil to i sám Oli Rehn ve svém projevu u příležitosti vydání hodnotící zprávy o pokroku v Černé Hoře, když znovu zopakoval, že „kvalita je v každém případě přednější než rychlost“.¹²⁷ Hlavní zátěží v integračním procesu je do budoucna již zmíněná existence disfunkčních administrativních struktur, kterou bude samostatná Černá Hora bez cizí pomoci schopna řešit jen obtížně a která se v procesu integrace může stát Černé Hoře Achillovou patou.

5.4 Ekonomická rovina

Jednou z klíčových otázek, která ovlivní budoucí stabilitu nezávislé Černé Hory, je to, zda se vládě podaří zajistit fungující hospodářství. V předchozích rádcích a kapitolách byla několikrát diskutována role EU jakožto garanta stability, který významným způsobem ovlivnil výsledek referenda. Tato vidina EU existovala jak na politické, tak na úrovni ekonomické. Německé F.A.Z. poukazovaly na tzv. černohorský patriotismus blahobytu, což naráželo na fakt, že mnoho lidí hlasovalo pro nezávislou evropskou Černou Horu ne z důvodu sentimentů k Podgorici nebo EU, ale ve velké míře z důvodů ekonomických. Z pohledu životní úrovně občanů se Brusel jevil jednoduše jako daleko přitažlivější než Bělehrad.¹²⁸

Pro stabilitě Černé Hory bude udržení ekonomické rovnováhy stejně důležité jako politické. Pokud se rapidně nezlepší životní úroveň, tak jak lidé očekávají, přijde pravděpodobně pokles popularity směřování Černé Hory do evropských struktur a nárůst politické (možná i národnostní) nestability. To je pro černohorskou vládu pro příští léta velká výzva.

¹²⁶ Jediným sporným bodem je stále nedořešený případ, kdy černohorské úřady vrátily do rukou orgánů Republiky Srbské v létě 1992 vrácení 80 bosenských uprchlíků, kteří byli poté zavražděni. Srov. *Montenegro 2006 Progress report*, s. 16

¹²⁷ Riegelt, Bernd: „*Qualität geht vor Geschwindigkeit*“ - die EU und der Balkan. Brüssel: DW Fokus Ost-Südost, 8 November 2006

¹²⁸ F.A.Z.: *Wohlstandpatriotismus*. Frankfurter Allgemeine Zeitung - Kommentare, 19. Mai 2006, č. 116, s. 12

Je však nezávislá, pouze šestisetřicová Černá Hora schopna ekonomicky samostatně existovat? Odpovědět lze ano i ne. Ne v tom smyslu, že je tradičně odkázána na pomoc zvenčí a že je nejprve nutno provést celkovou restrukturalizaci ekonomiky, zbavit ji závislosti na organizovaném zločinu a korupci, aby se stala plně soběstačnou.¹²⁹ Unionistická opozice, která v přežití malé černoohorské ekonomiky nevěří, vyčítala tehdejšímu premiérovi Đukanovićovi, že černoohorskou nezávislost účelově prosazuje jen proto, aby si z Černé Hory udělal svou „soukromou firmu“.¹³⁰

Opačné tvrzení zní, že hospodářství žádný kolaps nehrozí, protože nezávisle na Srbsku funguje již řadu let a ekonomická pomoc z Bělehradu byla v posledních letech plynule nahrazena pomocí z EU a USA. Pozitivní je fakt, že se Černá Hora z této závislosti pomalu vymaňuje a podíl zahraniční pomoci je rok od roku menší.¹³¹ Na druhou stranu tato skutečnost oslabí možnosti EU prosazovat důslednou demokratizaci země, protože jí tím ubude účinný nátlakový prostředek.

Zajímavým aspektem osamostatnění Černé Hory v ekonomické oblasti jsou vztahy s Ruskem. Rusko má v Černé Hoře tradičně silný vliv už od 18. století a nyní od konce 90. let 20. století, kdy začal proces černoohorského osamostatňování, své pozice znovu upevňuje. Ruští investoři koupili mj. bauxitové doly v Nikšići a hliníkárný v Podgorici, dva největší podniky v zemi, masivně investují do nemovitostí a odhaduje se, že už mají celkově pod svou kontrolou až polovinu černoohorského hospodářství.¹³² Vliv Ruska se z ekonomické roviny začínal přesouvat i do roviny politické, když ruský velvyslanec důrazně nedoporučil černoohorské vládě usilovat o vstup do NATO. V médiích se

¹²⁹ Kritici nezávislosti často používali nesoběstačnost černoohorské ekonomiky jako svůj hlavní argument. Do jisté míry měli pravdu, jelikož závislost na dotacích má v Černé Hoře tradici už od 19. století a i za Jugoslávie byla procentuálně jedním z největších příjemců z federálního fondu rozvoje. Bez pomoci zvenčí se hospodářství v 90. letech téměř naprosto zhroutilo.

¹³⁰ Adžović, Izdena, Madžgalj, Željko: *Cost of Independence Leaves Businesses Nervous. Tuzi/Bijelo Polje*: BIRN Balkan Insight N° 40, 23 June 2006

¹³¹ Huszka, Beáta: *The Dispute over Montenegrin Independence*, s. 58 In: Bieber (ed.): *Montenegro in Transition*; IMF: *Serbia and Montenegro—2006 Article IV Consultation and Post-Program Monitoring. Montenegro: Concluding Statement of the Mission*. 22 June 2006, Online in Internet:

<<http://www.imf.org/external/np/ms/2006/062206.htm>>

¹³² Canka, Mustafa: *Russische investoren erobern den Markt*. DW Fokus Ost-Südost, 14 Juni 2006

dokonce spekulovalo o možnosti zřízení ruské základny v jednom z černohorských přístavů.¹³³

Tím, že Černá Hora získala nezávislost, se její malá ekonomika stala všeobecně zranitelnější. Černohorská vláda teď bude mít ještě méně kapacit na to, aby se dokázala vypořádat s všudypřítomnou korupcí a organizovaným zločinem, který prostupuje až do nejvyšších příček státní správy.¹³⁴

Pozitivní skutečnost, kterou umožnil zisk nezávislosti, je naopak to, že se Černá Hora zbavila „nálepky Jugoslávie“, kvůli které byla mnohými lidmi vnímána negativně a často jen ve spojení s etnickými konflikty a národnostní nesnášenlivostí. Černá Hora se ve světě díky získání nezávislosti také (více méně pozitivně) zviditelnila, což je spolu s již zmíněnou změnou celkové image velice důležité především pro taková ekonomická odvětví jakým je například turismus, na kterém do značné míry černohorská ekonomika stojí. Dnes je jeho podíl na HDP cca 15% HDP a neustále roste.¹³⁵

¹³³ Existují dohady, že Černá Hora vstoupila do programu PfP právě z toho důvodu, že NATO chtělo zabránit Rusku v další mocenské expanzi. Srov. CSEES: *Possible Russian naval bases in Montenegro threat to NATO accession - expert*. SEE Security Monitor, 14 July 2006

¹³⁴ Rudović, Nedjeljko: *New Leader Pledges War on Montenegro's Mafias*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 59, 16 November 2006

¹³⁵ Dančić, Nikola: *Wild Montenegro Woos Wealthy Tourists*. Kotor: BIRN Balkan Insight N° 40, 23 June 2006

6. GEOPOLITICKÉ DOPADY NEZÁVISLOSTI ČERNÉ HORY

Nalezení rovnováhy mezi národním sebeurčením, funkčností státu a regionální stabilitou je tradiční problém zemí západního Balkánu. Často jsou tyto faktory natolik protikladné, že státy jako takové v řešení této otázky selhávají. Nyní zanalyzují, jakým způsobem ovlivnilo osamostatnění Černé Hory regionální stabilitu a bilaterální vztahy Černé Hory s jejími sousedy.

Na rozdíl od dopadů na dění v samotné Černé Hoře jsou dopady na západobalkánský region nepodstatné. A to především z toho důvodu, že pro okolní státy (kromě Srbska) je nezávislost Černé Hory pouze potvrzením stávajícího stavu. Země regionu se již dlouho před oficiálním vyhlášením nezávislosti chovaly k Podgorici jako k nezávislému subjektu a Podgorica se také tak ráda prezentovala. Černá Hora rovněž nemá se svými sousedy žádné podstatné územní spory a není vnímána jako ohrožení bezpečnosti.

Nezávislá Černá Hora nemůže sloužit jako vzor pro okolní země, avšak není ani odstrašujícím příkladem. Etnické problémy sice nejsou v Černé Hoře tak intenzivní jako v jiných částech západobalkánského regionu, ale zároveň se nedá říci, že by Černá Hora okolním zemím dávala návod, jak tyto problémy řešit. Naopak, ukázalo se, že jsou v souvislosti s nezávislostí na vzestupu. Černá Hora nemůže posloužit ani jako vzor pro úspěšné budování demokratických struktur. Na druhou stranu je třeba vidět pozitivní výsledky angažmá EU, které dokázalo proces osamostatnění zvládnout, a také fakt, že se oba znesvářené tábory dokázaly shodnout na pravidlech referenda.

6.1 Důsledky pro Srbsko a srbsko-černoohorské vztahy

Z pohledu Srbska byl rok 2006 zatěžkávací zkouškou. Osamostatnění Černé Hory nebylo zdaleka jediným státoprávním tématem, jehož neodkladné řešení mělo přijít na řadu. Analytik A. Watkins z britského Výzkumného centra pro konfliktní studia se dokonce domnívá, že nezávislost Černé Hory měla větší dopad na Srbsko než na samotnou Černou Horu, která si podle něj pouze právně potvrdila dosavadní stav. Srbsko muselo přijmout novou ústavu, zorganizovat nové volby a připravit se na to, že po Černé Hoře přijde na řadu řešení otázky statusu Kosova.¹³⁶

¹³⁶ Watkins, Amadeo: *New Montenegro and the Regional Stability*. CSRC Balkan Series, June 2006, s. 4

V srbské společnosti je možné najít prvky únavy a rezignace – v roce 2007 bude Srbsku pravděpodobně definitivně odejmuto Kosovo, jednání o SAA jsou ještě stále zablokována (leden 2007), do poslední chvíle nebylo jisté, zda se podaří přijmout novou ústavu. Nezávislost Černé Hory byla proto přijata více méně jako skutečnost, se kterou je nutno se smířit.¹³⁷ Ve výsledku to však na dělení federace mělo pozitivní účinek. Nekonalala se lidová shromáždění na ochranu práv Srbů, které byly obvyklé z dob minulých. Ostře nacionalistická rétorika vůči Černé Hoře tentokrát zaznívala téměř pouze z úst Srbské radikální strany (SRS).

Je možno předpokládat, že až se podaří vyřešit všechny majetkoprávní spory vyplývající z dělení federace, vztahy mezi oběma státy se brzy dostanou na korektní úroveň. Lze to vyčíst z reakcí obou prezidentů, Borise Tadiće a Filipa Vujanoviće, po setkání v Podgorici týden po skončení referenda. Tadić na oficiální návštěvu Černé Hory přijel jako vůbec první zahraniční státník. Prezidenti se shodli na tom, že je mezi oběma zeměmi třeba udržovat nadstandardní vztahy, nedopustit vybudování nových bariér, ale na druhou stranu přistupovat ke vzájemným vztahům realisticky a bez vidiny „falešného bratrství“.¹³⁸ Reakce srbské vlády již tak vřelá nebyla a především projevy srbského premiéra Koštunici se částečně nesly v duchu srbského nacionalismu. Komentátoři se však shodují, že Koštunicovi šlo především o zachování tváře než o pokus záměrného zhoršení vzájemných vztahů.¹³⁹

Tato setkání a prohlášení předznamenala budoucí vztah mezi Srbskem a Černou Horou – tedy ani velké konflikty, ani přílišné nadšení a vřelost. Nyní, více než půl roku po vyhlášení nezávislosti, se vzájemné vztahy zdají být korektní. Ve vládním programu černohorské vlády ohledně zahraniční politiky jsou dobré vztahy se Srbskem uvedeny na prvním místě.¹⁴⁰ Srbská vláda umožnila Černohorcům žijícím, pracujícím a studujícím v Srbsku (přes 70 tis.) přijmout srbské občanství ve zkráceném správním řízení. Ta samá nabídka byla učiněna Srbům žijícím v Černé Hoře, kteří se tak mohou ucházet o dvojí občanství.¹⁴¹

¹³⁷ Erler: *After the Referendum: Montenegro, Serbia and the Regional Kontext*, s. 14

¹³⁸ Rajković, Vesna: *Präsidenten Serbiens und Montenegros reichen sich Hand*. DW Fokus Ost-Südost, 31 Mai 2006

¹³⁹ Watkins, Amadeo: *New Montenegro and the Regional Stability*, s. 4

¹⁴⁰ Rajković, Vesna: *Montenegros neuer Regierungschef stellt Programm vor*. DW Fokus Ost-Südost, 11 November 2006

¹⁴¹ CSEES: *Serbia to offer citizenship to Montenegrins – minister*. SEE Security Monitor, 16 July 2006

Budoucí srbsko-černohorské vztahy mají vyhlídky na dobrou budoucnost, pokud se v Černé Hoře podaří zastavit prohlubování propasti mezi pro-srbskými silami a stoupenci nezávislosti a také pokud se v Srbsku v nadcházejících volbách v lednu 2007 k moci nedostane SRS, která by v celém regionu, Černou Horu nevyjímaje, způsobila opětovný nárůst etnické nesnášenlivosti.

6.2 Dopad na vztahy s okolními státy

Analytici i politici s shodují na tom, že vztahy s **Chorvatskem** černohorská nezávislost spíše zlepší. Od roku 1991-92, kdy černohorské jednotky obléhaly a vypálily Dubrovnik, se vztahy kontinuálně zlepšovaly. Obzvláště poté, co se Černá Hora vzepřela Miloševićovi. Obě strany se již krátce po referendu dohodly na vzájemné spolupráci a společném postupu v evropské integraci a v cestovním ruchu, což jsou oběma státům nejbližší témata.¹⁴²

Jedinými rušivými elementy vzájemných vztahů zůstala otázka odškodnění Chorvatů za válečné škody a zločiny, které černohorské oddíly za války v Jugoslávii napáchaly, a také teritoriální spor o strategicky položený poloostrov Prevlaka, na který si oba státy činí nárok. Pozice Podgorice získáním nezávislosti v obou případech oslabil, protože už nebude mít nadále krytí z Bělehradu. Vyřazení Srbska jako účastníka sporu však minimálně ve sporu o Prevlaku prospěje řešení problému. Tím, že nyní Srbsko ztratilo přístup k moři, tento poloostrov pozbyl svého strategického významu a je velká naděje na vyřešení tohoto konfliktu k všestranné spokojenosti.¹⁴³

Politický a národně-emancipační vývoj **Makedonie** před ziskem nezávislosti v mnohém připomíná vývoj Černé Hory. Budování makedonské národní identity bylo podobně jako v Černé Hoře poznamenáno nutností vymezovat se proti silnějším sousedům, kteří tuto identitu dlouho popírali. Není proto divu, že se Makedonie stala jedním z nejdůležitějších černohorských spojenců. Spřízněnost Makedonie s Černou Horou se projevila také tím, že byla jedním z prvních států, které po referendu Černou

¹⁴² CSEES: *Croatia, Montenegro presidents describe bilateral relations as exemplary*. SEE Security Monitor, 21 July 2006

¹⁴³ Bugajski, Janusz: *Über das Pro und Kontra einer montenegrinischen Unabhängigkeit*, s. 60

Horu uznaly. Makedonie byla naopak první zemí, kde Černá Hora zřídila své velvyslanectví.¹⁴⁴

Vztahy Černé Hory a **Albánie** se zlepšovaly úměrně tomu, jak se Podgorica od druhé poloviny 90. let distancovala od Bělehradu. Albánie má s Černou Horou pravděpodobně nejlepší vztahy ze svých sousedů, nepočítáme-li Kosovo.¹⁴⁵ Svědčí o tom i každoroční nárůst albánských turistů, kteří v Černé Hoře tráví dovolenou. Nezávislá Černá Hora může v pozitivním smyslu ovlivnit snahy Tirany zbavovat se mezinárodní izolace a urychlit evropský integrační proces.¹⁴⁶

Kosovo a Bosna a Hercegovina jsou jediné země, kterých se nezávislost Černé Hory přímo dotkla. V případě **Kosova** však bude mít osamostatnění Černé Hory dopady spíše na rozhodování mezinárodního společenství, které musí řešit otázku jeho budoucího statutu, než na samotné dění v Kosovu. Pro mezinárodní společenství (zejména EU jakožto kosovského semiprotektora) bude nyní velice obtížné vysvětlit, podle jakého klíče je v tomto regionu uplatňováno právo na sebeurčení.¹⁴⁷

Význam černohorského referenda a zisku nezávislosti však není možno přeceňovat. Pro Albánce, kterých je v Kosovu až 90%, stejně nepřichází v úvahu nic jiného než plná nezávislost. Kosovský prezident Fatmir Sejdiu po výsledku referenda občanům Černé Hory nejprve pogrataloval, avšak zároveň dodal, že černohorská nezávislost na jednání o statusu Kosova mít vliv nebude. Odmítl srovnání obou osamostatňovacích procesů a prohlásil, že Kosovo nezávislosti dosáhne svou vlastní cestou.¹⁴⁸

Sejdiu měl tomto směru pravdu, i když měl zřejmě na mysli něco jiného. Nejenže je Kosovo po právní i politické stránce zcela jiný případ než Černá Hora, ale zcela jistě by také byly jiné následky toho, kdyby se „černohorským způsobem“ osamostatnilo. Na rozdíl od Černé Hory je Kosovo považováno za „kolébku Srbství“ a má pro srbský národ daleko větší symbolický význam. S největší pravděpodobností by se proto

¹⁴⁴ Makfax: Crvenkovski: *Macedonia to share Euro-Atlantic experience with Montenegro*. 12. December 2006; CSEES: *Macedonia and Montenegro reinforce defense co-operation*. SEE Security Monitor, 22 December 2006

¹⁴⁵ Stýskalíková, Věra: *Zahraniční a bezpečnostní politika Albánie*. Srov. Stýskalíková, Věra; Smekal, Hubert (ed.): *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*. Brno: IIPS. 2004, s. 98

¹⁴⁶ Schmidt, Fabian: *Albanien kämpft für besseres Image*. DW Fokus Ost-Südost, 31 Mai 2006

¹⁴⁷ Watkins, Amadeo: *New Montenegro and the Regional Stability*, s. 7

¹⁴⁸ DW: *Politiker der Region begrüßen Ergebnisse mehrheitlich*. DW Fokus Ost-Südost, 24 Mai 2006

jednostranné vyhlášení nezávislosti změnilo v násilí, protože ani kosovské úřady ani UNMIK za sedm let přítomnosti od války nebyly schopny zajistit minoritám bezpečnost.¹⁴⁹

V **Bosně a Hercegovině**, respektive v její srbské části (Republice srbské), je situace poněkud odlišná, avšak v mnohém může situaci v Kosovu připomínat. Pokud vynecháme Srbsko, měly zde výsledky černohorského referenda jednoznačně největší dopad. Bosenskosrbský předák Milorad Dodik krátce po černohorském hlasování poskytl rozhovor deníku *Oslobođenje*, v němž prohlásil, že hodlá podporovat myšlenku uspořádání podobného referenda, v němž by občané Bosny a Hercegoviny sami měli možnost rozhodnout o svém osudu, což by pravděpodobně znamenalo odtržení a připojení k Srbsku. Problémy, které z nezávislosti Černé Hory vyplývají, a kterým jsem se v části své práce věnoval, jsou v porovnání s důsledky potenciálního odtržení Republiky srbské zanedbatelné.¹⁵⁰

Republika srbská je umělý polostátní útvar, který vznikl jako výsledek improvizovaného poválečného plánování mezinárodního společenství a etnického vyhánění nesrbského obyvatelstva a nemá v porovnání s Černou Horou nic, co by vyhlášení nezávislosti mohlo pomoci vytvořit alespoň zdání legitimacy – tradici státnosti, oporu v ústavě, souhlas mezinárodního společenství či hrozbu fyzického ohrožení Srbů jako etnika.¹⁵¹

Je pravděpodobné, že Dodikovi – sociálnímu demokratovi, tedy oficiálně ne nacionalistovi – šlo především o momentální předvolební prospěch (volby se konaly v říjnu 2006), než o vážně míněné prohlášení. Dodik to koneckonců v tom samém rozhovoru nepřímou přiznal: „Nemá cenu bojovat proti větrným mlýnům, neboť mezinárodní společenství v tento okamžik referendum nepřipustí, bez něho nejde nic.“¹⁵²

¹⁴⁹ Batt, Judy: *Serbia, Montenegro, Kosovo – The State to Play*. EUISS, 30 June 2006

¹⁵⁰ Katana, Gordana: *Montenegro: Poll Revives Separatist Dream in Bosna*. Banja Luka: BIRN Balkan Insight N° 38, 8 June 2006; Gruhonjić, Dinko: *Premier der bosnischen Serbenrepublik schließt Referendum nicht aus*. Novi Sad: DW Fokus Ost-Südost, 8 June 2006

¹⁵¹ Loza, Tihomir; Gardner, Andrew: *Montenegrin Reverberations*. Prague: TOL Balkan Reconstruction Report, 12 June 2006

¹⁵² Gruhonjić: *Premier der bosnischen Serbenrepublik schließt Referendum nicht aus*. Novi Sad: DW Fokus Ost-Südost, 8 June 2006

7. ZÁVĚR

Nezávislá Černá Hora je nyní skutečností evropské politiky. To, zda bude vznik tohoto státu pro politickou situaci v Evropě přínosem, záleží především na něm samotném. Způsob, jakým Černá Hora nezávislosti dosáhla, nám může pro budoucnost poskytnout poučení v pozitivním i negativním smyslu.

Myslím, že se mi podařilo dokázat tezi, že nezávislost Černé Hory nebyla důsledkem snažení černohorského národa o sebeurčení, ale především účelově pojatým projektem černohorských postkomunistických elit. Prvek nacionalismu v procesu osamostatnění Černé Hory nehrál žádnou významnější úlohu. Postoje elit k nezávislosti byly, alespoň zpočátku, motivovány v daleko větší míře momentálním osobním prospěchem než národnostním cítěním.

Z těchto uvedených důvodů nebyly důsledky nezávislosti Černé Hory drastické, jako ve všech ostatních případech osamostatnění některé z bývalých jugoslávských republik. Toto pozitivní zjištění však automaticky neznamená, že by v Černé Hoře konfliktní potenciál zcela chyběl. Černá Hora, která nikdy v minulosti netrpěla etnickými spory, jim bude muset v budoucnu čelit. Konflikt mezi Černohorci a Srby, který původně začal jako spor o ekonomické reformy a demokratizaci, totiž nabral svou vlastní dynamiku a pomalu se přenáší z politicko-ekonomické roviny na úroveň národnostní. Příčinou tohoto je jev, jenž je typický pro celý Balkánský poloostrov – pokud nastane vyhrocená politická či ekonomická situace (v tomto případě otázka černohorské nezávislosti), má každá společnost sklon formovat se podle etnického principu.

Z černohorského případu si je třeba vzít ponaučení a důsledněji bránit umělému instrumentalizování a politizování etnicity za účelem osobních zájmů jednotlivců. Existují jistě křiklavější a především tragičtější příklady tohoto počínání, než v případě Černé Hory, avšak je podle mého názoru neoddiskutovatelné, že toto zacházení s etnicitou způsobilo černohorské společnosti hluboké rány, jež se budou hojit ještě mnoho let.

Pro budoucí vývoj Černé Hory bude klíčové, zda bude černohorská vláda schopná přenést svou proevropskou a proreformní rétoriku do praxe. Pokud se tak nestane, hrozí Černé Hoře nestabilita. K evropské integraci totiž pro Černou Horu neexistuje jiná alternativa, pouze politický a národnostní chaos. Je třeba mít neustále na paměti, že ohrožení stability Balkánu, jehož je Černá Hora součástí, znamená ohrožení stability

celé Evropy. EU proto za žádnou cenu nesmí od Balkánu odvrátit svou pozornost a nasměrovat ji jinam, dokud nebude stabilita Balkánu dlouhodobě zaručena.

V diskusi o absorpční kapacitě EU bude v případě západního Balkánu nutno postupovat velmi citlivě. Pokud Černá Hora – a platí to i obecně – ztratí perspektivu členství, je možno očekávat opětovný nárůst napětí. Směrování do EU je jediným významným pojítkem rozštěpené černohorské společnosti. Na druhou stranu musí EU za svou pomoc důsledně vyžadovat prosazování reforem, kterých má Černá Hora před sebou více než dost. Najít rovnováhu mezi těmito faktory – udržovat evropskou perspektivu a zároveň důsledně vyžadovat provádění reforem – je velmi obtížný úkol, se kterým se však EU musí v každém případě vypořádat.

V těchto výzvách také spatřuji úkol i české zahraniční politiky, jež může sehrát v řešení problémů transformace pozitivní úlohu. S Jihoslovany máme tradičně dobré vztahy a také můžeme nabídnout svou konkrétní historickou zkušenost s postkomunistickou transformací na cestě do euroatlantických struktur. Cenné i poučné mohou být i zkušenosti s fungováním a dělením Československého státu. Neustálým prohlašováním, že je Balkán naše zahraničněpolitická priorita, Česká republika Černé Hoře v jejím složitém procesu politické, hospodářské a státoprávní transformace příliš nepomůže. Je třeba přijít s konkrétními návrhy a iniciativami. Kapacity na to naše zahraniční politika má, protože může využít svého členství v EU a NATO.

Analytik Matyáš Zrno poznamenává, že nemusí jít pokaždé o velká témata, která vedou k úspěchu. Když se například Island jako první stát rozhodl uznat nezávislost Černé Hory, vyvolal v zemi úplnou „islandománii“. Kdyby se to samé bylo povedlo České republice, bylo by to něco, na co by Černohorci jistě dlouho nezapomněli.¹⁵³

¹⁵³ Zrno, Matyáš: *Český díl odpovědnosti vůči Balkánu. Mezinárodní Politika*, roč. 30, č. 11, s. 16

8. ZUSAMMENFASSUNG

In meiner Bakkalaureusarbeit habe ich mich mit dem Thema der Unabhängigkeit Montenegros beschäftigt. Das Ziel dieser Arbeit war zu beschreiben, was die Unabhängigkeit verursacht hat und welche Folgen sie haben wird. Unabhängigkeit Montenegros ist im Balkanischen Kontext ein Sonderfall. Das betrifft sowohl die Ursachen, als auch die Folgen der Selbstständigkeit.

Den Ursprung montenegrienerischer Unabhängigkeitsbestrebungen kann man – im Gegensatz zu anderen ex-jugoslawischen Ländern – nicht im balkanischen Ethnonationalismus finden, sondern in einem Elitenkonflikt zwischen der montenegrienerischen und serbischen Führung, der im Jahre 1997 ausgebrochen ist. Gründe für diesen Elitenkonflikt haben ausschließlich auf der politischen und ökonomischen Ebene gelegen. Kern der Auseinandersetzung sehe ich im Versuch der montenegrienerischen Führung sich vom international isolierten serbischen Regime zu distanzieren.

Der montenegrienerisch-serbische Konflikt begann als ein Konflikt um politische und ökonomische Reformen, aber im Laufe der Zeit hat er neue Charakteristika erworben. Der Aspekt der Ethnizität hat in diesem Prozeß an Bedeutung zunehmend gewonnen. Die montenegrienerische nationale Identität wurde von den pragmatischen Politikern zweckgebunden ausgenutzt und unterstützt.

Die Absenz des Nationalismus hat Folgen der montenegrienerischen Unabhängigkeit stark beeinflusst. Montenegro war die einzige ex-jugoslawische Republik, deren Unabhängigkeitserklärung nicht zu einem bewaffneten ethnischen Konflikt geführt hat. Außer dem fehlenden Nationalismus der Montenegriener hat auch die Tatsache dazu beigetragen, dass die beiden Nationen viele Gemeinsamkeiten aufweisen und im Laufe der Geschichte haben sich keine negativen Stereotypen zwischen ihnen entwickelt.

Bedrohungen für die Stabilität bestehen hauptsächlich in der tiefen politischen und infolge dessen auch ethnischen Spaltung der montenegrienerischen Gesellschaft. Die Frage der montenegrienerischen Unabhängigkeit hat die Gesellschaft langfristig polarisiert. Auf der anderen Seite stellt das Unabhängigwerden Montenegros für die Regionale Stabilität keine große Bedrohung dar. Und das vor allem aus dem Grund, dass Montenegro als selbständiger Staat praktisch schon ein Jahrzehnt lang funktioniert hat und die Unabhängigkeitserklärung in diesem Jahr für die Region im Grunde nur eine Bestätigung des faktischen Zustandes bedeutete.

9. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Literatura a periodický tisk:

- ANRIJAŠEVIĆ, Živko M., RASTODER, Šerbo: *The History of Montenegro: from ancient times to 2003*. Podgorica: CIG, 2006. 302 s.
- BAHCHELI, Tozun, HARTMANN, Barry, SREBRNIK, Henry: *De Facto States: The Quest for Sovereignty*. London and New York: Routledge, 2004. 276 s.
- BECKER, Jens, ENGELBERG, Achim (Hg.): *Montenegro im Umbruch. Reportagen und Essays*. Münster: Verlag Westfälisches Dampfboot, 2003. 160 s.
- BIEBER, Florian (ed.): *Montenegro in Transition. Problems of Identity and Statehood*. Baden-Baden: Namos Verlagsgesellschaft, 2003. 194 s.
- CASPERSEN, Nina: *Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict*. Southeast European Politics. November 2003, roč. 4, č. 2-3, s. 104-121
- COPPIETERS, Bruno et al.: *Europeanisation and Conflict Resolution. Case Studies from the European Periphery*. Gent: Academia Press, 2004. s. 107-147
- CROSS, Sharyl, KOMNENICH, Pauline: *Ethnonational Identity, Security and Implosion od Yugoslavia: The Case of Montenegro and the Relation with Serbia*. Nationalities Papers. 2005, roč. 33, č. 1, s. 1-27
- DARMANOVIĆ, Srđan: *Dilemmas of a Small Republic*. Journal of Democracy. 2003, roč. 14, č. 1, s. 145-153
- ELVERT, Jürgen (Hg.): *Der Balkan. Eine europäische Krisenregion in Geschichte und Gegenwart*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1997, s. 77-90
- ERLER, Gernot: *After the Referendum: Montenegro, Serbia and the Regional Kontext*. Südosteuropa Mitteilungen. 2006, roč. 46, č. 4, s. 12-17
- FLEMING, Thomas: *Montenegro: The Divided Land*. Rockford: Chronicles Press, 2002. 178 s.
- FÜRST, Peter: *Montenegro auf dem Weg nach Europa*. Wien: LIT Verlag, 2005. 198 s.
- GALLAGHER, Tom: *Identity in Flux, Destination Uncertain: Montenegro During and After the Yugoslav Wars*. International Journal of Politics, Culture and Society. 2003, roč. 17, č. 1, s. 53-71
- GOATI, Vladimir: *Elections in FRY. From 1990 to 1998. Will of people or electoral manipulation?* Beograd: CeSID, 2001. 272 s.
- GUSTENAU, Gustav E. (Hrsg): *Konfliktentwicklung auf dem südlichen Balkan*. Wien: LVAk, 1999, 23 s.
- ICG: *Montenegro Briefing: Calm before the Storm?* Europe report N°10, 18. August 1999, 8 s.
- ICG: *Montenegro: In the Shadow od Volcano*. Podgorica/Washington/Brussels: Balkans Report N° 89, 21 March 2000, 25 s.
- ICG: *Montengro: Settling for Independence?* Podgorica/Brussels: Balkans Report N° 107, 23 March 2001, 27 s.
- ICG: *After Milošević: Practical Agenda for Lasting Balkans Peace*. Brussels: Europe Report N°108, 1 April 2001. 337 s.

- ICG: *A Marriage of Inconvenience: Montenegro 2003*. Podgorica/Brussels: Balkans Report N° 142, 16 April 2003. 28 s.
- ICG: *Montenegro Independence Drive*. Belgrade/Podgorica/Brussels: Europe Report N° 169, 7 December 2003, 25 s.
- ICG: *Montenegro's Referendum*. Podgorica/Belgrade/Brussels: Europe Briefing N°42, 30 May 2006. 11 s.
- LAJČÁK, Miroslav: *Serbia and Montenegro after the Referendum*. Südosteuropa Mitteilungen. 2006, roč. 46, č. 4, s. 6-11
- LEHNE, Stefan: *Montenegro im Kontext der Europäischen Integration*. Südosteuropa Mitteilungen. 2003, roč. 43, č. 3, s. 11-14
- MIEDLIG, Hans-Michael: *Zur Frage der Ethnizität und Identität der Montenegriner in Geschichte und Gegenwart*. Zeitschrift für Balkanologie. 2006, roč. 42, č. 1-2, s. 146-165
- MIEDLIG, Hans-Michael: *Einheit in Gespaltenheit? Eine kritische Betrachtung zum Selbstverständnis der Montenegriner in der Krise*. Südosteuropa Mitteilungen. 2005, roč. 45, č. 6, s. 51-52
- OSCHLIES, Wolf: *Montenegro: „Modell balkanischen Lebens?“ Zur jüngsten Eskalation des Konflikts Belgrad – Podgorica*. Köln: BIOst, 2000. 25 s.
- OSCHLIES, Wolf: *„Groß“-Staaten auf dem Balkan. Ursprünge, Folgen des ethnischen Imperialismus in Südosteuropa*. Berlin: SWP-Studie, September 2002
- PAVLOVIĆ, Srđa: *Literature, Social Poetics, and Identity Construction in Montenegro*. International Journal of Politics, Culture and Society. 2003, roč. 17, č. 1, s. 131-165
- PETRÁČEK, Zbyněk: *Kam až se dokrájí Evropa*. Respekt. 2006, roč. 14, č. 23, s. 3
- PIRJEVEC, Jože: *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karađorđevićovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, 2000. 546 s.
- RAMET, P. Sabrina, PAVLAKOVIĆ, Vjeran: *Serbia since 1989: politics and society under Milosevic and after*. Seattle: University of Washington, 2005. 440 s.
- SCHOCH, Bruno: *Gegen weitere staatliche Zersplitterung. Plädoyer für multinationale Vielfalt*. Beograd/Podgorica/Pristina: HSFK, 2003. 47 s.
- STÝSKALÍKOVÁ, Věra, SMEKAL, Hubert (ed.): *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*. Brno: IIPS. 2004, 220 s.)
- TESAŘ, Filip: *Černá Hora: na cestě k nezávislosti? Mezinárodní vztahy*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 42-57
- VLAMOVIĆ, Miodrag: *Montenegro as an Independent Country*. Südosteuropa Mitteilungen, 2006, roč. 46, č. 4, s. 18-23
- VUKOTIĆ, Veselin: *The state and the transition – Montenegro as micro state*. South-East Europe Review, 2003, č. 1-2, s. 121-142
- VUKOTIĆ, Veselin: *Macroeconomic Trends and Economic Reforms in Montenegro*: Südosteuropa Mitteilungen, 2003, roč. 43, č. 3, s. 35-47
- ZRNO, Matyáš: *Český díl odpovědnosti vůči Balkánu*. Mezinárodní Politika. 2006, roč. 30, č. 11, s. 15-16

Dokumenty:

- CEDEM: *Public Opinion in Montenegro. May 2005-April 2006*. Podgorica: Annual Report N° 2, June 2006, 133 s. Online in Internet:
<http://www.cedem.cg.yu/publications/files/godisnjak_0506_eng.pdf>
- CEDEM: *Public Opinion in Montenegro*. Podgorica: June 2006, 54 s. Online in Internet:
<<http://www.cedem.cg.yu/opolls/detail.php?id=40>>
- CEDEM: *Public Opinion in Montenegro*. Podgorica: August 2006, 39 s. Online in Internet:
<http://www.cedem.cg.yu/opolls/images/CEDEM_august06.pdf>
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: *Montenegro 2006 Progress Report*. Brussels: 8. November 2006, 45 s. Online in Internet:
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/mn_sec_1388_en.pdf>
- FREEDOM HOUSE: *Nations in Transit 2006: Serbia and Montenegro, Montenegro section*, 20 s.
- IFIMES: *Montenegro Needs Radical Changes!* Ljubljana: 7 September 2006
- IFIMES: *Is Montenegro's Government Responsible for not Arresting Radovan Karadzic?* Ljubljana: 3 September 2006
- ISSP: *Montenegro Economic Trends*. September 2006, 118 s. Online in Internet:
<<http://www.isspm.org/order/Monet/monet24.pdf>>
- KOMISE EVROPSKÉHO SPOLEČENSTVÍ: *Návrh Rozhodnutí Rady o zásadách, prioritách a podmínkách evropského partnerství s Černou Horou*. Brusel: 8. listopad 2006, 20 s.
- NDI: *Montenegro: Key Findings. Track One*. 11 April 2001, 20 s.
- OSCE/ODHIR: *International Referendum Observation Mission: Referendum on State-Status, Republic of Montenegro (Serbia and Montenegro)*. Podgorica: 22 May 2006, 10 s.
- PELIKÁN, Jan: Šestnáct poznámek k srbsko-černohorským vztahům v 19., 20. a 21. století. Diskusní materiál k 11. Semináři východoevropských dějin. Národní knihovna ČR, 6. května 2004. Online in Internet: <http://www.nkp.cz/seminar/srbsko_cer.htm>
- PER: *Yugoslavia at the Crossroads*. Belgrade: 15 December 2001, 45 s. Online in Internet:
<http://www.per-usa.org/reports/Yugoslavia5_22_02.pdf>
- ŠÍSTEK, František: *Od kmenového svazu k postmodernímu společenství. Vývoj moderní černohorské státnosti a identity*. Diskusní materiál k 11. Semináři východoevropských dějin. Národní knihovna ČR, 6. května 2004. Online in Internet: <http://www.nkp.cz/seminar/srbsko_cer.htm>

Internetové zdroje:

- BATT, Judy: *Serbia, Montenegro, Kosovo – The State to Play*. EUISS, 30 June 2006. Online in Internet:
<<http://www.iss-eu.org/activ/content/rep06-11.pdf>>
- BATT, Judy: *The EU's 'soft power' at work in the Balkans*. EUISS Newsletter N° 19, July 2006. Online in Internet: <<http://www.iss-eu.org/new/analysis/analy150.html>>
- BIEBER, Florian: *Looking Each Other in the Eye*. TOL Balkan Reconstruction Report, 23 May 2006. Online in Internet:

- <<http://www.tol.cz/look/TOL/article.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=168&NrSection=2&NrArticle=17189>>
- BUGAJSKI, Janusz: *Montenegro's Independence Helps Stabilize the Balkans*. CSIS Commentary, 22 May 2006. Online in Internet:
<http://www.csis.org/media/csis/pubs/060522_bugajski_montenegro.pdf>
- CAGOROVIĆ, Ljubinka N.: *Belgrade v. Podgorica: the New Cold War*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 1, 1 February 1999. Online in Internet:
<http://iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=158335&apc_state=henibcr199902>
- CANKA, Mustafa: *Montenegro: Minderheiten erstarkt*. Ulcinj: DW Fokus Ost-Südost, 1 September 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2167206.00.html>>
- CANKA, Mustafa: *Russische investoren erobern den Markt*. Ulcinj: DW Fokus Ost-Südost, 14 Juni 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2055796.00.html>>
- CSEES: *Bosnian leader says Montenegrin independence to help stabilize region*. SEE Security Monitor, 22 May 2006. Online in Internet:
<http://www.csees.net/?page=news&news_id=52572&country_id=9>
- CSEES: *"No shortcut to Europe", EU Commissioner tells Montenegrin premier*. SEE Security Monitor, 29 May 2006. Online in Internet:
<http://www.csees.net/?page=news&news_id=52785&country_id=9>
- CSEES: *Possible Russian naval bases in Montenegro threat to NATO accession - expert*. SEE Security Monitor, 14 July 2006. Online in Internet:
<http://www.csees.net/?page=news&news_id=54335&country_id=9>
- CSEES: *Serbia to offer citizenship to Montenegrins – minister*. SEE Security Monitor, 16 July 2006. Online in Internet: <http://www.csees.net/?page=news&news_id=54309&country_id=9>
- CSEES: *Croatia, Montenegro presidents describe bilateral relations as exemplary*. SEE Security Monitor, 21 July 2006. Online in Internet:
<http://www.csees.net/?page=news&news_id=54724&country_id=9>
- CSEES: *Krivokapic says Montenegrin opposition would suspend independence*. SEE Security Monitor, 4 September 2006. Online in Internet:
<http://www.csees.net/?page=news&news_id=55471&country_id=9>
- CSEES: *Macedonia and Montenegro reinforce defense co-operation*. SEE Security Monitor, 22 December 2006. Online in Internet:
<http://www.csees.net/?page=news&news_id=58100&country_id=9>
- CVIJANOVIĆ, Željko: *No Fanfare as New State is Born*. Belgrade: IWPR Balkan Crisis Report N° 404, 6 February 2003. Online in Internet:
<http://iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=158224&apc_state=henibcr2003>
- ESI: *Autonomy, Dependency, Security: The Montenegrin Dilemma*. Podgorica and Berlin: ESI Report, 4 August 2000, 30 s. Online in Internet: <http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_11.pdf>
- EVENSON, D. Kristie: *Now for the Real Work*. TOL Balkan Reconstruction Report, 13 July 2006. Online in Internet:
<<http://www.tol.cz/look/TOL/article.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=175&NrSection>

[=2&NrArticle=17385&search=search&SearchKeywords=Kristie%3A+Now+for+the+Real+Work&SearchMode=on&SearchLevel=0>](#)

- GRUHONJIĆ, Dinko: *Premier der bosnischen Serbenrepublik schließt Referendum nicht aus*. Novi Sad: DW Fokus Ost-Südost, 8 June 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2047325.00.html>>
- IVANKVIĆ, Željko: *Creeping Coup in Montenegro*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 24, 23 April 1999. Online in Internet: <http://iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=252154&apc_state=henibcr1999>
- KATANA, Gordana: *Montenegro: Poll Revives Separatist Dream in Bosna*. Banja Luka: BIRN Balkan Insight N° 38, 8 June 2006. Online in Internet: <<http://www.birn.eu.com/en/38/10/1112/?ILStart=20>>
- Katana, Vera: *Minderheitengesetz in Podgorica gekippt*. Ulcinj: DW Fokus Ost-Südost, 13 Juli 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2095344.00.html>>
- KOMNENIC, Petar: *Agreements Quell Fears of Post-Referendum Unrest*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 29, 10 April 2006. Online in Internet: <<http://www.birn.eu.com/en/29/10/1188/?ILStart=30>>
- LAZAREVIĆ, Nela: *Montenegro - Public Trust in Focus*. TOL Balkan Reconstruction Report, 26 April 2006. Online in Internet: <<http://www.tol.cz/look/TOL/article.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=164&NrSection=1&NrArticle=16839>>
- LOZA, Tihomir; Krauthamer, Ky: *Montenegro: The Gray Zone*. TOL Balkan Reconstruction Report, 16 May 2006. Online in Internet: <<http://www.tol.cz/look/TOL/article.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=167&NrSection=2&NrArticle=17177>>
- MOORE, Patrick: *The Balkas After the Montenegrin Vote*. RFE/RL Balkan Report, 30 May 2006, vol. 10, N° 5. Online in Internet: <<http://www.rferl.org/reports/balkan-report/2006/05/5-300506.asp>>
- PARGAN, Benjamin: *Dem Siegestaumel wird die Ernüchterung folgen*. DW Fokus Ost-Südost, 23 Mai 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2028869.00.html>>
- RADULOVIĆ, Zoran: *Montenegro: Economic Collapse Threatens Independence*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 265, 9 November 2001. Online in Internet: <http://iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=248227&apc_state=henibcr2001>
- RADULOVIĆ, Zoran: *Serbia/Montenegro: Customs Row Holds Up Union*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 386, 28 November 2002. Online in Internet: <http://iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=155459&apc_state=henibcr2002>
- RAJKOVIĆ, Vesna: *Montenegro setzt auf Alleingang nach Brüssel*. DW Fokus Ost-Südost, 4 Mai 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.1993685.00.html>>
- RAJKOVIĆ, Vesna: *Präsidenten Serbiens und Montenegros reichen sich Hand*. DW Fokus Ost-Südost, 31 Mai 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2037608.00.html>>
- RAJKOVIĆ, Vesna: *Montenegros neuer Regierungschef stellt Programm vor*. DW Fokus Ost-Südost, 11 November 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2234262.00.html>>

- RIEGELT, Bernd: „*Qualität geht vor Geschwindigkeit*“ - die EU und der Balkan. Brüssel: DW Fokus Ost-Südost, 8 November 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2230787.00.html>>
- RUDOVIĆ, Nedjeljko: *Montenegrins Accept EU Referendum Rules*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 23, 3 March 2006. Online in Internet: <<http://www.birn.eu.com/en/23/10/1258/?ILStart=30>>
- RUDOVIĆ, Nedjeljko: *Montenegro Launches New Divorce Bid*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 544, 4 March 2005. Online in Internet: <http://iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=242011&apc_state=henibcr2005>
- RUDOVIĆ, Nedjeljko: *Minorities Accuse Djukanovic of Betrayal*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 44, 20 July 2006. Online in Internet: <<http://www.birn.eu.com/en/44/10/1074/?ILStart=20>>
- RUDOVIĆ, Nedjeljko: *Djukanovic Victory Seals Montenegrin Independence*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 49, 12 September 2006. Online in Internet: <<http://www.birn.eu.com/en/49/10/1045/?ILStart=10>>
- RUDOVIĆ, Nedjeljko: *New Leader Pledges War on Montenegro's Mafias*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 59, 16 November 2006. Online in Internet: <<http://www.birn.eu.com/en/59/10/1648/>>
- SCHMIDT, Fabian: *Albanien kämpft für besseres Image*. DW Fokus Ost-Südost, 31 Mai 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2037175.00.html>>
- SHUKA, Anila: *Perspektiven für die neuen Staaten Montenegro und Serbien*. DW Fokus Ost-Südost, 5 Juli 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2080165.00.html>>
- SPASOVSKA, Verica: *Neue Ziele für Montenegro*. DW Fokus Ost-Südost, 11 September 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2174303.00.html>>
- SLAVKOVIĆ, Filip: *Präsident Montenegros sichert Minderheiten Rechte zu*. DW Fokus Ost-Südost, 14 September 2006. Online in Internet: <<http://www.dw-world.de/dw/article/0.2144.2174304.00.html>>
- STANIŠIĆ, Bojana: *Disappointed Serbs Sell Up And Go*. BIRN Balkan Insight N° 40, 23 June 2006. Online in Internet: <<http://www.birn.eu.com/en/40/10/1099/?ILStart=20>>
- STANISIĆ, Bojana: *New Constitution Exposes Montenegro's Basic Divisions*. Podgorica: BIRN Balkan Insight N° 63, 14 December 2006. Online in Internet: <<http://www.birn.eu.com/en/63/10/1936/>>
- TADIĆ, Milka: *Podgorica Pays Its Own Way*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 90, 4 November 1999 . Online in Internet: <http://iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=253402&apc_state=henibcr1999>
- TADIĆ, Milka: *Montenegro's Church Feud*. Podgorica: IWPR Balkan Crisis Report N° 106, 11 January 2000. Online in Internet: <http://iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=248063&apc_state=henibcr2000>
- WATKINS, Amadeo: *New Montenegro and the Regional Stability*. CSRC Balkan Series, June 2006, 8 s. Online in Internet: <[http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/balkan/06\(26\)AW.pdf](http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/balkan/06(26)AW.pdf)>